

Dokument nr. 5.

(1969—70)

Forsvarets ombudsmannsnemnds innberetning til Stortinget om virksomheten i tiden 1. januar—31. desember 1969.

Register.

	Side
<i>I. Innledning</i>	2
Hovedpunkter fra virksomheten i 1969	2
<i>II. Saker som er behandlet</i>	4
Menige mannskaper:	4
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	5
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	5
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde etc.	6
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	7
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	8
Forlegningsforhold	9
Kostholdet	9
Tjenesteforhold	10
Permisjoner	11
Velferd	12
Kantiner	13
Disiplinærsaker	14
Forholdet mellom befal og menige	14
Tillitsmannsordningen	15
Økonomiske forhold	18
Sykesaker	19
Sosiale saker	20
Forsvarets skolevirksomhet	20
Vervet personell	20
Befalssaker	21
Sivilt personell i Forsvaret	23
<i>III. Ombudsmannsnemndas befaringer</i>	23

Innledning.

Ombudsmannemnda har i 1969 bestått av:

Ombudsmann	Edgar Andreassen, Oslo, formann.
Bonde	Erland Asdahl, Arnes.
Sekretær	Kåre Hansen, Oslo.
Kontorsjef	Cato Kvaal, Ås.
Informasjonssjef	Ketil Jamte Einrem, Hamar.
Redaktør	Thorbjørn Wale, Steinkjer.
Sekretær	Hans Nordahl Jensen, Bodø.

Nemnda har i 1969 holdt følgende møter:

- 18.—19. februar.
- 30. mai.
- 13. oktober.
- 12. desember.

Av de spørsmål som har vært til behandling på møtene kan nevnes:

- Sivilt antrekk på permisjon.
- Velferdsutvalgets innstilling.
- Tillitsmannsordningen.
- Politisk virksomhet i Forsvaret.
- Statens kantiner.
- Reduksjon av de militære forsørgertillegg med trygdekassens dagpenger både til hovedpersonen (soldaten) og familiemedlemmene.

Krav om tilbakebetaling av for meget utbetalt lønn.

Det nye Fredsregulativ for befal.

Mannskaper som dimitteres midlertidig som syke eller skadede.

Utvalg til vurdering av tillitsmannsordningen.

De saker Nemnda har hatt til behandling er omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1969 foretatt følgende befaringer:

22.—26. april: Avdelinger i Trøndelag.

13.—15. oktober: Avdelinger i Tromsøområdet.

25.—27. november: Avdelinger i Kristiansandsområdet.

11. desember: Gardermoen.

15 avdelinger er besøkt under disse befaringer.

Fortegnelse over de avdelinger som er besøkt og en nærmere omtale av besøkene er gitt under avsnittet «Nemndas befaringer».

Protokoll fra Nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Hovedpunkter fra virksomheten i 1969.

Ombudsmannemndas arbeid har vært lagt opp som tidligere år. Det er gjennomført møter hvor de generelle spørsmål som tas opp med Ombudsmannen eller som Ombudsmannen selv tar opp, blir drøftet. Det er gjennomført befaringer ved en rekke militære avdelinger hvor Nemnda lærer forholdene å kjenne og blir orientert om de aktuelle problemer personellet er opptatt av.

Kontakt med tillitsmannsutvalgene har Ombudsmannen og Nemnda hatt gjennom sine befaringer, ved de referater fra utvalgenes møter som sendes Ombudsmannen og gjennom de regionale tillitsmannskonferanser som holdes og hvor Ombudsmannen alltid er representert.

Gjennom denne virksomhet og ved Ombudsmannens behandling av de saker som reises av enkeltpersoner, er Nemnda blitt orientert om det personellet er særlig opptatt av.

Mannskapenes økonomiske forhold har i år vært sterkt fremme i diskusjonen. Det gjelder først og fremst hustru- og barnetillegget og dermed de økonomiske forhold for gifte mannskaper. Det er i dag helt på det rene at mange mannskapers familier har store vanskeligheter med å klare seg med det de får utbetalt av Forsvaret mens familieforsørgeren gjør sin militærtjeneste. Dette gjelder særlig familier som er bosatt i pressområder med høy husleie. En ordning med et spesielt botillegg eller et

på annen måte differensiert familietillegg må nå, etter Nemndas oppfatning, gjennomføres. En viser i den forbindelse til det Nemnda har sagt i tidligere beretninger om dette spørsmål.

Dagpengene har også vært fremme i diskusjonen. Det synes å være en alminnelig oppfatning at dagpengene er for lave, men hvis det er tale om prioritering anser nok de fleste at en forhøyelse av familietillegget er det viktigste. Etter Nemndas oppfatning synes det i alle fall å være på det rene at mannskapene i 1970 vil være dårligere stillet enn tidligere med den beskjedne forhøyelse som ble gjort gjeldende fra 1. januar 1970.

I nær sammenheng med dagpengene må man se de krav om flere gratis permisjonsreiser som er fremsatt. En ikke uvesentlig del av dagpengene brukes nettopp til reise penger. Det hersker i dag stor misnøye blant mannskapene både med den permisjonsordning man har og med det antall gratis permisjonsreiser mannskapene får, 1 reise for mannskaper med 12 mndrs. tjeneste og 2 for mannskaper med 15 mndrs. tjeneste. Avviklingen av de gratis permisjonsreiser skaper også misnøye fordi den ikke alltid passer sammen med tjenesteavviklingen. Nemnda har i ganske mange innberetninger pekt på at permisjonsordningen ikke er tilfredsstillende. Det synes for Nemnda å være påkrevet å ta hele vår permisjonsordning opp til vurdering.

En viktig del av permisjonsordningen er spørsmålet om å kunne gå sivilt kledd på permisjon som en generell ordning. Dette er et spørsmål mannskapene har vært meget opptatt av. Det hersker stor skuffelse over at det etter den omfattende prøveordning som har vært i gang lenge, ikke er tatt noe endelig standpunkt til dette spørsmål, men istedet etablert en noe utvidet prøveordning.

Nemnda har i tidligere beretninger pekt på visse forhold vedrørende tillitsmannsordningen det kan være grunn til å se nærmere på, og Ombudsmannen har anmodet departementet om å sette ned et utvalg som skal vurdere gjeldende bestemmelser på dette området.

Et spørsmål mannskapene i denne sammenheng er meget opptatt av, er mulighetene for gjennom tillitsmannsutvalgene, å få gjort sin innflytelse gjeldende ved revisjon av reglementer og bestemmelser. Det synes å være en alminnelig oppfatning at denne muligheten i dag er for liten. Dette har flere årsaker, bl. a. at myndighetsutøvelsen i Forsvaret er sentralisert. Gjennom bl. a. et omfattende reglementsværk har sentrale myndigheter truffet bestemmelser og gitt regler for den lokale virksomhet på de fleste områder som tjenesteopplegg, permisjoner, velferd, sivilundervisning, økonomiske forhold etc. Det enkelte tillits-

mannsutvalg har liten mulighet for å få gjort sitt syn gjeldende på områder hvor tillitsmenn på bakgrunn av sine erfaringer måtte mene at endringer burde gjennomføres. Det er derfor behov for organer i tillegg til avdelingenes tillitsmannsutvalg hvor mannskapenes synspunkter på de bestående forhold kan komme til uttrykk. Et slikt organ har man etablert i de regionale tillitsmannskonferanser som har vært arrangert siden 1960, og hvor man i de senere år har gått mer og mer over til å behandle konkrete, generelle spørsmål av betydning for mannskapene. Gjennom protokollene fra disse konferanser får de sentrale myndigheter et klart bilde av hvordan mannskapene ser på sin situasjon og hvilke endringer som ønskes gjennomført. Det er Nemndas oppfatning at sentrale myndigheter hittil i for liten utstrekning har lagt vekt på de synspunkter som her er kommet til uttrykk.

En av grunnene til dette er naturligvis at mange av de forhold mannskapene ønsker endret har en økonomisk bakgrunn. Når det gjelder endringer av dagpenger, kostøre, forsørgertillegg, botillegg, kantinepriser, gratis permisjonsreiser etc. har myndighetene stått overfor vanskelige avveiningshensyn ved disponeringen av Forsvarets midler. Man har hittil prioritert investeringer i utstyr og anlegg. Det er imidlertid Nemndas oppfatning, nå som tidligere, at man må legge større vekt på den menneskelige faktor. Forsømmer man i for sterk grad personellens interesser og krav, oppstår det misnøye som lett kan gå over i en negativ holdning til Forsvaret. Dette kan slå ut på mange måter, noe som først og fremst vil skade Forsvaret.

Det synes også som om man har lett for å se på mannskapenes synspunkter som avslag av en urimelig kravsmåltalitet og et ønske om å slippe så lettvint som mulig unna militærtjenesten. Dette er neppe riktig. De synspunkter mannskapene gir uttrykk for og de ønsker om forandringer de fremmer, er etter Nemndas oppfatning et resultat av de erfaringer de gjør i sin tjeneste og ofte et ønske om å bidra til å legge tjenesteforholdene slik til rette at det skapes trivsel og effektivitet.

Selv om, som nevnt, Forsvarets virksomhet i det vesentlige tilrettelegges sentralt, vil det allikevel være en rekke spørsmål av betydning for den daglige tjeneste hvor den enkelte avdelingsjef kan gripe inn og treffe en avgjørelse. I denne sammenheng har spørsmålet om mannskapenes medinnflytelse og medbestemmesrett vært drøftet. Mannskapene synes hittil ikke å ha vært særlig opptatt av spørsmålet om medbestemmesrett, mens de derimot er meget interessert i medinnflytelse. Ser man imidlertid på utviklingen i det sivile sam-

funn, synes det etter Nemndas oppfatning å være grunn til for Forsvaret å vurdere om mannskapene bør få anledning til å medvirke i avgjørelser som angår den mer sivilpregede del av tjenesten. En slik medvirkning vil kunne virke motiverende for mannskapenes innsats og kunne øke ansvarsfølelsen hos den enkelte, og dermed bidra til å øke effektiviteten i Forsvaret. Forutsetningen må imidlertid være at en slik praksis ikke skaper vanskeligheter i forhold til de krav til autoritet og disiplin som selvsagt må stilles i Forsvaret. Dette er blant de spørsmål det utvalg som Ombudsmannen har foreslått nedsatt må vurdere nærmere.

I nær sammenheng med tillitsmannsutvalgenes virksomhet er spørsmålet om omgangstone, omgangsformer og i det hele forholdet mellom befal og menige diskutert. Dette er spørsmål mannskapene i mange år har vært opptatt av og som Nemnda har vært inne på i tidligere beretninger. Disse forhold har i år, i høyere grad enn tidligere, vært gjenstand for almen debatt. Forsvaret synes nå selv å være blitt oppmerksom på at dette er forhold det er grunn til å vurdere nærmere, særlig i for-

bindelse med opplegget av vår befalsutdanning.

Når det gjelder befalssaker er det i år gitt en noe bredere fremstilling av disse problemer enn tidligere. Nemnda har ikke, på samme måte som for de menige mannskaper, villet gi uttrykk for generelle synspunkter på befalets kår. Dette henger først og fremst sammen med at Nemnda ikke har det samme grunnlag for å kunne trekke slike konklusjoner for befalets vedkommende som for de menige mannskaper. De befalssaker Ombudsmannen har til behandling er i det alt vesentlige saker som angår den enkelte tjenestemann, og bare i liten utstrekning generelle problemer som først og fremst blir behandlet av befalets egne organisasjoner. Det antall befalssaker Ombudsmannen behandler er også så beskjedent i relasjon til antall befal, at Nemnda også av den grunn vil være varsom med å trekke generelle slutninger. At det også på befalssiden er generelle problemer det er all mulig grunn til å vurdere nærmere, synes imidlertid å være klart.

De spørsmål det her innledningsvis er gjort rede for er nærmere omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Saker som er behandlet.

Ombudsmannen har i 1969 behandlet 275 nye saker samt 50 saker fra tidligere år, i alt 325 saker. Av disse er 58 saker ikke ferdig behandlet i 1969. I 69 saker er den opprinnelige avgjørelse i saken endret.

Når det gjelder fordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene er forholdet i år stort sett som tidligere og gir ikke grunnlag for spesielle bemerkninger. Det samme gjelder fordelingen av saker på de forskjellige saksområder. Ombudsmannsnemnda viser her til det som er sagt i innledningen.

I den tid Ombudsmannsinstitusjonen har vært i virksomhet er det innkommet i alt:

1. juli 1952—31. desember 1953 ..	227	saker
1954	321	»
1955	394	»
1956	429	»
1957	383	»
1958	274	»
1959	321	»
1960	331	»
1961	346	»
1962	348	»
1963	367	»
1964	300	»
1965	326	»

1966	318	»
1967	269	»
1968	279	»
1969	275	»

De nye sakene som er behandlet i 1969 er tatt opp av:

Enkelte soldater	181
Grupper av soldater, tillitsmenn, avdelinger eller velferdsoffiserer på vegne av mannskapene	23
Vervede	9
Befal	50
Sivilt personell	6
Ombudsmannen	5
Staber, militære avdelinger eller andre institusjoner	1
	<u>275</u>

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	33
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	83
Distriktskommando Sørlandet	5

Distriktskommando Vestlandet	8
Distriktskommando Trøndelag	8
Distriktskommando Nord-Norge	44
	— 148
Heimevernet	10
Sjøforsvaret:	
Sjøforsvarskommando Østlandet	6
Sjøforsvarskommando Sørlandet	9
Sjøforsvarskommando Vestlandet	11
Sjøforsvarskommando Trøndelag	0
Sjøforsvarskommando Nord-Norge ..	8
Fartøyer	3
	— 37
Luftforsvaret:	
Luftkommando Sør-Norge	32
Luftkommando Nord-Norge	15
	— 47

275

Menige mannskaper.

	1967	1968	1969
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	3	3	10
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	59	47	38
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	6	6	6
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	36	44	39
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	5	4	5
Forlegningsforhold	4	2	5
Kosthold	3	0	1
Tjenesteforhold	14	9	9
Permisjoner	11	23	15
Velferd	1	0	2
Kantiner	1	1	0
Disiplinær- og straffesaker ...	12	16	20
Forholdet mellom befal og menige	4	2	4
Tillitsmannsutvalg	2	1	3
Økonomiske forhold	19	9	15
Sykesaker, tannpleie, ulykker .	22	22	28
Sosiale saker	6	2	6
Forsvarets skolevirksomhet ..	4	6	4
Vervede	5	8	9

Befal og sivilt personell.

	1967	1968	1969
Utnevnelse, fast ansettelse, konstitusjon etc.	3	6	5
Engasjement, åremål etc.	1	3	5

Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	12	20	13
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	6	9	3
Tjenesteforhold	8	12	6
Permisjon, ferie	0	0	1
Sykesaker, legetjeneste	2	1	2
Disiplinær- og straffesaker ..	0	4	0
Erstatning	0	1	1
Underbringelse	0	1	1
Familieboliger	5	4	3
Lønn	4	4	6
Godtgjøringer	9	5	9
Pensjon	2	1	1
Diverse	0	2	0

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet 10 saker hvorav 8 er ferdigbehandlet. Det er reist forskjellige spørsmål i forbindelse med verneplikt og utskrivning, i enkelte av sakene har det vært nødvendig å gi orientering om forhold som vedkommende har vært ukjent med.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger i Nord-Norge reiste spørsmålet om man var strenge nok ved utskillelsen av psykisk ustabile personer til tjeneste i Forsvaret, særlig til tjeneste ved enkelte avdelinger i Nord-Norge. Tillitsmennene syntes å ha erfart at det tjenestgjorde mannskaper som ikke var skikket til militærtjeneste og som av forskjellige grunner var en påkjenning for sine omgivelser. Tillitsmennene hadde funnet at saken var av stor betydning for Forsvaret, for de direkte berørte soldater og for trivselen generelt i det militære miljø. De tok på den bakgrunn saken opp i tillitsmannsutvalget og senere med Ombudsmannen. Saken behandles nå av Hærens stab, noen uttalelse derfra foreligger ikke ennå.

En vernepliktig hadde oppfattet opplysninger gitt på mottatt krigstjenestekort slik at han ikke hadde anledning til å gi melding til arbeidsgiver og familie om forestående repetisjonsøvelse, noe han fant urimelig. Han ble informert om at det vanligvis ble gitt 4 måneders varsel ved innkalling til repetisjonsøvelse. Dette for at han selv, hans familie og arbeidsgiver skulle ha kjennskap til innkallingen så god tid i forveien at fraværet kunne forberedes og avvikes uten for store komplikasjoner. De opplysninger på krigstjenestekortet han henviste til gjaldt kun fremmøte ved mobilisering.

En vernepliktig, som etter førstegangstjenesten var overført til Heimevernet, reiste spørsmålet om hva slags tjeneste han kunne

brukes til. Han hadde kjennelsen «arbeidsdyktig A» og hevdet at han fra sin heimevernsavdeling hadde fått opplysning om at han skulle gjøre tjeneste på like linje med mannskaper med kjennelsen «stridende». Han fant dette ulogisk fordi de to betegnelser måtte antyde et klart skille mellom disse kategorier og at det måtte være bestemmende for den tjeneste som skulle utføres i Heimevernet.

Saken ble tatt opp med Generalinspektøren for Heimevernet som refererte en orientering sendt Heimevernets avsnitt og områder i 1966 og hvor det klart var gitt uttrykk for hva slags tjeneste de enkelte kategorier tjenestedyktige kunne settes til. Det fremgikk her at arbeidsdyktige A ikke ble gitt tjeneste på like linje med de stridende.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 38 nye saker samt 3 fra 1968, 2 saker er ikke ferdig behandlet.

Åtte saker gjelder utsettelse med førstegangstjenesten, 5 av søknadene er innvilget, en er avslått, en er ordnet tilfredsstillende på annen måte mens en sak ikke er ferdigbehandlet.

I en av sakene hevdet vedkommende at han bare hadde fått 5 dagers varsel til fremmøte og dette skapte store problemer både for ham og hans arbeidsgiver. Ombudsmannen tok saken opp med den rulleførende avdeling som opplyste at det var sendt forhåndsvarsel i god tid med opplysning om at han som reserve kunne bli innkalt. Regimentet hadde samtidig bedt om beskjed hvis det ikke passet med innkalling, men hadde intet hørt. Den vernepliktige hadde således forsømt seg, men utsettelse ble innvilget til en senere innkalling.

En vernepliktig begrunnet sin søknad om utsettelse med at han var tatt ut som deltaker til de Olympiske leker i Mexico, søknaden ble innvilget med utsettelse til neste innkalling.

Elleve saker gjaldt utsettelse med en del av førstegangstjenesten. I de fleste av disse sakene skulle søkeren begynne på skole eller studium fra skoleårets begynnelse, men hadde på den tid en del av tjenesten igjen. Disse sakene skaper spesielle vanskeligheter for avdelingene fordi det er så mange som søker slik utsettelse når skoler og høyere læreanstalter begynner sitt skoleår. Avdelingene forsøker å ordne dette best mulig, bl. a. ved avtale med skolene om at elevene kan få begynne noe senere. Slik var det f. eks. ordnet for samtlige lærerskoleelever som gjorde tjeneste i Brigaden i Nord-Norge.

Atten saker gjaldt utsettelse med repetisjonsøvelse. Ti av sakene ble ordnet ved at utsettelse ble innvilget.

De øvrige saker gjaldt forskjellige spørsmål i forbindelse med innkalling. En vernepliktig ba om Ombudsmannens bistand til å bli innkalt snarest mulig. Han tilhørte årsklassen 1966 og var senere ikke blitt innkalt. Han greide ikke å skaffe seg tilfredsstillende arbeid fordi han ikke var ferdig med militærtjenesten. Han hadde kone og ett barn, de ventet et barn til og hadde det meget vanskelig økonomisk. Det ble ordnet med innkalling ved neste inntak.

En vernepliktig ba om bistand til å bli fremstillet for legenemnd. Han mente at hans helse-tilstand hadde endret seg slik siden han var på sesjon at han nå ville bli kjent udyktig til militærtjeneste. Det ble ordnet med fremstilling for legenemnd.

To saker gjaldt fritakelse for Heimeverns-tjeneste. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til at søknadene i begge tilfelle var avslått.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde etc.

Det er behandlet 8 saker hvorav 2 fra 1968. Samtlige saker er ferdig behandlet.

I 4 av sakene gjaldt det vernepliktige som etter hel eller delvis førstegangstjeneste i en av forsvarsgrenene blir overført til Heimevernet og var i villrede om hvor mye tjeneste de kan pålegges. Det synes å være to forhold som skaper usikkerhet. Det ene er at mange som har avtjent sin førstegangstjeneste og eventuelle repetisjonsøvelser har fått beskjed om at de dermed er ferdig med all fredstjeneste. Det andre er den nye beregningsmåte for HV-tjeneste som ble gjennomført fra 1/1 1967.

Nemnda redegjorde i beretningen for 1968 om den orientering som gis til HV-personell om tjenestetiden og uttalte at HV-personellet synes å bli tilstrekkelig orientert. Dette er fortsatt Nemndas mening, og Ombudsmannen har ikke funnet grunn til å ta dette spørsmål opp på ny. Ombudsmannen har ikke hatt noe å bemerke til beregningen av HV-tjeneste i de saker som er reist.

I beretningene for 1967 og 1968 har Nemnda redegjort for de saker som er reist i forbindelse med korporalers lengre repetisjonsøvelser og dermed lengre samlede tjenestetid enn vernepliktige mannskaper for øvrig. Slike spørsmål er reist også i år. Det er ikke gjort noen endringer i gjeldende bestemmelser når det gjelder innkalling til forberedende øvinger av 9 eller 3 dagers varighet for korporaler og visse grupper menig spesialpersonell. Dette personell vil imidlertid fra 1. januar 1970 få et kurstilllegg på kr. 20,— pr. dag, såvidt Ombudsmannen forstår, i tillegg til det forhøyede

innkommanderingstillegg de får under repetisjonsøvelser.

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Det er i denne gruppe behandlet 39 saker samt 6 fra 1968.

I 11 saker er det søkt om overføring til Heimevernet. Begrunnelsen for søknaden er i 7 tilfelle vanskelige familieforhold, nervøs hustru med små barn, eller foreldre som har vanskelig for å klare seg selv, i 2 tilfelle er det vedkommendes fortsatte utdannelse som er grunnen, i 1 tilfelle ivaretagelse av næringsvei og i 1 tilfelle dårlig helse. Fem av søknadene ble innvilget.

I 24 saker ble det søkt om tjeneste nærmere hjemmet. De fleste av disse gjaldt mannskaper som skulle overføres til tjeneste i Brigaden i Nord-Norge. Søknadene ble innvilget i 10 tilfelle, avslått i 11, mens 3 saker ble ordnet på annen tilfredsstillende måte. Vanskelige familieforhold var årsak til at de fleste av disse sakene ble tatt opp med Ombudsmannen. I et tilfelle var det klaget til Ombudsmannen over at en søknad om tjeneste i nærheten av Oslo for at vedkommende ikke skulle få noe avbrudd i sin idrettskarriere, var blitt avslått. Den vernepliktige var av sitt særforbund utpekt som kandidat til mulig deltagelse i de Olympiske leker i München i 1972. Han hevdet at denne mulighet ville gå tapt hvis han skulle gjøre tjeneste i Nord-Norge hvor en hel konkurransesesong ville gå tapt for ham. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som var truffet. Det er svært mange med meget tungtveiende velfredsgrunner som på grunn av personellsituasjonen ikke kan få tjeneste i nærheten av sitt hjemsted. Det kunne derfor ikke sies å være en åpenbart urimelig avgjørelse at en søknad, begrunnet med idrettslig virksomhet, ble avslått.

I 4 saker var det søkt om overføring til Sivilforsvaret, samtlige søknader var avslått. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til de avgjørelser som var truffet.

I 3 saker var det av forskjellige grunner søkt om overføring til annen forsvarsgren. To av søknadene er innvilget mens den tredje ble avslått av personellmessige grunner.

I beretningene for 1967 og 1968 har Nemnda orientert om spørsmålet om muligheter for å kunne dimettere mannskapene noen dager før full tjenestetid. Dette spørsmål er reist fordi en slik ordning i mange tilfelle viser seg å være hensiktsmessig, men praksis på dette felt har vært uensartet.

Forsvarsdepartementet har drøftet saken med Justisdepartementet og Sosialdepartemen-

tet, og det er nå gitt følgende bestemmelser:

«Vernepliktige mannskaper kan dimetteres inntil 14 dager før fastsatt dimitteringsdato når forholdene tillater det og praktiske hensyn som forlegningsvansker (ved kontingent — avløsninger), transportproblemer (storre dimitteringstransport faller sammen med sivil ferietrafikk) m. m. gjør det nødvendig.

På den faktiske dimitteringsdag foretas fullstendig (formelt og reelt) dimittering på tilsvarende måte som om den skulle ha funnet sted ved fastsatt dimitteringsdag, — slik at rettigheter og plikter i det eksisterende tjenesteforhold bortfaller ved den faktiske dimittering.

Mannskapene utbetales ikke innkommanderings- eller andre tillegg etter den faktiske dimitteringsdag.

Forsørgertillegg utbetales for 1 måned etter den faktiske dimitteringsdag.

De spesielle regler som gjelder under tjenesteforholdet med hensyn til trygder, engangserstatning ved dødsfall og andre ansvars- og erstatningsforhold faller bort fra den faktiske dimitteringsdagen.

Bestemmelsen i TJ 15-10 «Disiplinærreglementet for Forsvaret» pkt. 3 får dog tilsvarende anvendelse som ved vanlig dimittering.

Ved tidligere dimittering etter disse bestemmelser betraktes den utførte tjeneste som fullføring av angjeldende tjenestepliktsforhold, slik at mannskapene ikke kan innkalles senere for opptjening av de gjenstående tjenstedager som følge av den tidligere dimitteringen. Den faktiske dimitteringsdato skal imidlertid anføres på rulleblad m. m., og gjenstående tjenstedager vil ikke bli godskrevet (jfr. bl. a. reglene om beregning av samlet tjenesteplikt i forsvarsgren og HV).

Mannskapene bør om mulig gis minst 1 måneds varsel før den tidligere dimittering, — jfr. bl. a. lov av 29. mars 1940, § 2, 2. ledd.

Mannskaper som ikke ønsker å bli dimittert før den fastsatte dimitteringsdato, kan ikke dimetteres tidligere og blir å beholde i tjeneste på vanlig måte til denne dato.

Adgangen til å tillate tidligere dimittering kan ikke delegeres lavere enn ned til DK-/SK-/LK-sjef.»

Stortinget har i forbindelse med behandlingen av forsvarsbudsjettet for 1970 godkjent reglene.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 5 saker som angår uniformer og utstyr for øvrig.

Det ble i beretningen for 1968 opplyst at permisjonsskoene nå ville bli utstyrt med en ny og slitesterk såle slik at skoene skulle holde tjenestetiden ut uten reparasjon. Man regnet med å ha løst problemet med permisjonssko som måtte repareres, en reparasjon som mannskapene i følge gjeldende bestemmelser må betale selv.

Det er imidlertid også i år klaget over dårlige permisjonssko. Alle kan således neppe ha

fått den nye skotypen. Ombudsmannen har anbefalt at de som har fått dårlige sko tar opp spørsmålet om bytte slik at de får sko som holder hele tjenestetiden.

Spørsmålet om permisjonssko er et spesielt problem for de mannskaper som gjør kontor-tjeneste og som bruker permisjonsuniform og permisjonssko i den daglige tjeneste. På bakgrunn av en henvendelse fra tillitsmannsutvalget for det personell som gjør tjeneste ved staber og kontorer i Oslo-området, har Ombudsmannen tatt dette spørsmål opp med Generalintendanten.

Generalintendanten har med approbasjon av Hærens stab bestemt at mannskaper som gjør tjeneste ved staber skal få utlånt et par leirsko i tillegg til regulativfestet utstyr. Dette er en midlertidig ordning så langt beholdningene av leirsko rekker. Hærens stab er nå klar over at denne kategori personell har behov for å nytte sko til tjenesteantrekk og har anmodet Generalintendanten å overveie om leirsko skal innføres som regulativgjenstand for dette personell, eller om det er mer økonomisk å la mannskapene bruke sine permisjonssko mot at disse blir reparert på Forsvarets bekostning.

Førelgningsforhold.

Det er behandlet 5 saker i denne gruppen.

Sengebunner av tre med skumgummimadrasser er etter hvert tatt i bruk ved mange avdelinger, etter at det viste seg at de gamle sengebunner førte til ryggplager. Ombudsmannen viser for så vidt til det som er sagt i tidligere beretninger om dette. Det viser seg imidlertid nå at mannskapene blir liggende høyere og har lettere for å falle ut av køyene. Det er registrert en del fall fra overkøye med til dels betydelige personskader.

Forsvarets sanitet og Ombudsmannen har tatt dette spørsmål opp med Generalintendanten som nå har laget en sengehest som skal påsettes alle overkøyer.

Mannskapene ved en av Hærens avdelinger klaget i en henvendelse til sin avdeling, med gjenpart til Ombudsmannen, over at mannskapenes dusj og badstue var stengt og tatt i bruk som arrestlokale for refsede mannskaper tilhørende en repetisjonsavdeling som var forlagt i avdelingen.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen med en gang forholdet ble kjent. Badet var imidlertid blitt åpnet igjen samme dag.

Mannskapene ved en av Sjøforsvarets avdelinger klaget over vannsituasjonen som lenge hadde vært meget vanskelig. De hygieniske forhold var av den grunn, etter tillitsmennenes oppfatning, ikke tilfredsstillende. Saken hadde vært behandlet på mange tillitsmannsmøter og

ble tatt opp med Ombudsmannen. Ombudsmannen undersøkte saken, og det viste seg at penger til nødvendige arbeider var bevilget, rør var bestilt, grøftegraving og sprengning ville bli igangsatt så snart forholdene tillot det, og arbeidet med å bedre vannforsyningen var beregnet ferdig i løpet av forsommeren 1969.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger ba om Ombudsmannens bistand i forbindelse med de sanitære forhold i avdelingens vaktstue. Vaktstuen hadde hverken innlagt vann eller kloakk. Huset var en trebygning på ca. 20 m² bestående av to rom, et kombinert kontor/soverom for vaktkommandøren og et oppholdsrom for vaktmannskapene. Det var mannskapenes oppfatning at vaktstuen måtte forbedres betydelig.

Saken var diskutert i avdelingens tillitsmannsutvalg hvor sjefen opplyste at man ikke hadde disponible midler og at han ville prioritere en rekke andre byggetiltak høyere om midler ble frigitt.

Forsvarsministeren hadde under et besøk ved avdelingen erklært seg enig i at forholdene burde rettes på.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som opplyste at nødvendige tiltak til forbedringer ville bli tatt med som ekstraordinære utbedringer og dekket under vedlikeholdsbevilgningen for 1970. Det var forutsatt en ekstra tildeling til avdelingen til dette formål.

Kosthold.

Mannskapene ved en av Luftforsvarets avdelinger tok opp spørsmålet om å få utbetalt kostpenger for sin friuke, idet tjenesten var lagt opp slik at de hadde en uke fri med bestemte mellomrom. Søknad om dette var fremmet, men det hadde tatt lang tid å behandle saken. Da tillatelsen til å utbetale kostpenger ble gitt ble det reist tvil om adgangen til å utbetale kostpenger for den tiden som var gått siden saken ble reist, fordi mannskapene i den tid var ført opp på avdelingens forpleiningsliste. Saken ble ordnet tilfredsstillende og kostpenger utbetalt for den tid mannskapene hadde hatt denne turnusordning.

Behovet for et 4. måltid har vært meget fremme i diskusjonen. En prøveordning er gjennomført ved en rekke avdelinger. Det har ikke vært gitt noe ekstra tilskudd til kostøret.

Tjenesteforhold.

Det er behandlet 9 saker samt 1 fra 1968.

Mannskapene ved brannstasjonen ved en av Hærens avdelinger tok opp spørsmålet om sin ukentlige tjenestetid som de hevdet var adskillig lenger enn de øvrige mannskapers.

Brannmannskapene opplyste at de tidligere radde hatt en frimandag i forbindelse med weekend som kompensasjon, men denne var tatt fra dem. De fikk heller ikke lov å forlate leiren den uken de hadde såkalt frivakt.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingens sjef som tidligere hadde diskutert saken i tillitsmannsutvalget. Han drøftet saken på ny i tillitsmannsutvalget og forela tillitsmennene de nødvendige opplysninger og dokumenter. Det var riktig at mannskapene hadde relativt lang tjenestetid, men mye av dette var sovende vakt. Utenom vanlig tjenestetid hadde de bare 2 timers brannvakt 4 ganger i uken annen hver uke, og dette var kompensert med fri 2. hver lørdag i forbindelse med weekendpermisjon. Den del av brannmannskapene som ikke hadde brannberedskap ble gitt anledning til å søke permisjon og å oppholde seg i ytre leirområde i likhet med leirens øvrige mannskaper. Avdelingssjefen ville vurdere saken på ny om det skulle oppstå tilfelle hvor mannskapene ble pålagt ekstra byrder. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som ble truffet.

Brannmannskapene ved en annen av Hærens avdelinger tok også opp spørsmålet om sin ukentlige tjenestetid som de mente var for lang i forhold til de øvrige mannskapers. Saken ble reist av branntroppens tillitsmann. Da saken tidligere ikke var behandlet i avdelingens tillitsmannsutvalg, ba Ombudsmannen om at saken først måtte bli tatt opp der. Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at saken på ny kunne tas opp med Ombudsmannen om det ikke var mulig å få etablert en ordning som mannskapene mente var tilfredsstillende.

Mannskapene ved en av Luftforsvarets avdelinger tok opp spørsmålet om vakt- og beredskapsbelastningen som de mente var urimelig stor. Dette hang sammen med at det var dimittert og overflyttet en del mannskaper og at man måtte ha en viss opplæring før man kunne settes på vakt. Dette førte til at vaktbelastningen ble fordelt på et relativt lite antall mannskaper. Tillitsmannen ble anmodet om å ta saken opp i tillitsmannsutvalget, idet dette var en typisk sak for utvalget. Tillitsmannen meddelte senere at man hadde funnet frem til en tilfredsstillende løsning.

Av et referat fra et tillitsmannsutvalgsmøte ved en av Luftforsvarets avdelinger fremgikk det at man hadde drøftet et spørsmål som, etter tillitsmennenes mening, gjaldt vitale velferdsinteresser for de mannskaper det omfattet. Det var nå etablert en ordning hvoretter mannskaper på langpermisjon måtte være tilbake i leiren senest 4 timer før permisjonens egentlige utløp, og for enkelte andre permisjoners vedkommende 1 time før permisjonens ut-

løp. Særlig 4 timers regelen hadde vakt mannskapenes harme da den for mange fikk vidtrekkende konsekvenser på grunn av lang reise etc. Mannskapene ville gjerne beholde den tidligere ordning og mente det ikke forelå omstendigheter som gjorde en slik endring nødvendig. Avdelingssjefen opplyste at nyordningen måtte opprettholdes fordi den var i samsvar med de opptrukne retningslinjer for denne spesielle form for tjeneste. Bakgrunnen var at mannskapene skulle være uthvilte når det gikk på vakt. Tillitsmennene på sin side hevdet at det på den tiden det her var tale om var så urolig i forlegningen at det ikke var mulig å sove allikevel. På forespørsel opplyste avdelingssjefen at det kunne dispenseres fra regelen i visse tilfelle.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen for å få nærmere rede på forholdene i forbindelse med saken. Av den redegjørelse Ombudsmannen mottok, fremgikk det at bestemmelsen om fremmøte ved avdelingen 4 timer før vakt gjaldt de korporaler og menige som skulle på vakt fra kl. 2400. Ved andre avdelinger i samme kategori var ordningen den at mannskapene måtte møte 8 timer før vakt. Disse timene ble beregnet som beredskapsvakt, avdelingen overveide å gjennomføre den samme ordning. Når det gjaldt mulighetene for å få sove i denne tiden ble det opplyst at mannskapene på helkontinuerlig skifttjeneste fra samme vaktskift var forlagt på samme rom, henholdsvis 2 og 4 manns rom. Avdelingen anså skift- og permisjonsordningen for mannskapene som tilfredsstillende, men pekte på at det kunne bli aktuelt med en omlegging for å oppnå den utnyttelsesgrad av tekniske hjelpemidler som kreves.

Tillitsmennene har ikke tatt opp saken med Ombudsmannen eller på senere tillitsmannsmøter. Ombudsmannen har derfor ikke foretatt seg noe ytterligere med saken.

Mannskaper avgitt til tjeneste ved staber og avdelinger i Oslo har lenge vært opptatt av å få gjennomført fysisk trening og skytetrening. Det har vært vanskelig å få organisert dette fordi disse mannskaper er spredt på så mange kontorer og ofte har slik tjeneste at de vanskelig kan unnværes i kontortiden. Forholdet har på ny vært tatt opp av det nyopprettede tillitsmannsutvalg for disse mannskaper.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsstaben som har pekt på de vanskeligheter som foreligger og opplyst at slik trening vil bli lettere å organisere når man får etablert Forsvarets overkommando. Forsvarssjefen ber samtlige institusjoner som disponerer mannskaper å iverksette fysisk trening i den ut-

strekning det er forenlig med disse mannskapers tjeneste og medisinske kjennelse.

På denne bakgrunn har Sjefen for Hæren nå lagt opp et program for Hærens mannskaper, ca. 150, som gjelder både fysisk trening og skyting.

Permisjoner.

Det var behandlet 15 saker samt 2 fra 1968 og 5 fra 1967.

Flere gratis permisjonsreiser er et spørsmål mannskapene også i år har vært meget opptatt av. Ombudsmannen redegjorde for dette i beretningen for 1968. Departementets standpunkt til dette spørsmål ble referert i fjorårets beretning, hvor departementet uttalte at man ved fastsettelsen av bestemmelsene om frie permisjonsreiser hadde strukket seg så langt som mulig innenfor en rimelig tolkning av Stortingets vedtak i saken. Ønsket om 2 gratisreiser for mannskaper med 12 mndrs. tjeneste ville bli vurdert sammen med andre spørsmål som tok sikte på å bedre mannskapenes kår.

Saken har vært drøftet på de fleste av de tillitsmannskonferanser som er avholdt i år. Fra tillitsmennenes side er behovet for å komme oftere hjem i løpet av tjenestetiden sterkt fremhevet. Det synes å være en alminnelig oppfatning blant mannskapene at en del av de problemer som oppstår ved å tjenestgjøre langt fra hjemmet blir løst med en adgang til hyppigere besøk i hjemmet. Behovet er spesielt stort for gifte mannskaper.

Departementet har foreløpig ikke truffet tiltak for å endre gjeldende bestemmelser.

I sammenheng med dette er spørsmålet om lørdagsfri fremdeles noe mannskapene er meget opptatt av. Ombudsmannen viser til det som er sagt i innberetningene til Stortinget for 1967 og 1968. Departementet har, som opplyst i beretningen fra 1968, ikke villet ta standpunkt til dette spørsmål før det oppnevnte tjenestetidsutvalg (Stray-utvalget) har avgitt sin innstilling. Såvidt Ombudsmannen har forstått vil utvalgets innstilling være klar i løpet av våren 1970.

Et annet spørsmål som også har vært diskutert på tillitsmannskonferansene er adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon. Det er mannskapenes oppfatning at det vil bety mye for trivselen om man fikk muligheter til å kle seg sivilt under permisjon. Den prøveordning som nå har vært praktisert synes å ha gitt gode erfaringer, og det hersker stor skuffelse blant mannskapene over at ikke prøveordningen har ført til et alminnelig samtykke til bruk av sivile klær på permisjon.

Departementet har foreløpig ikke tatt endelig standpunkt til saken. Enkelte avdelinger er

imidlertid nå kommet i tillegg til de avdelinger som tidligere har praktisert prøveordningen.

Mange av sakene reist i denne gruppe gjelder enkelte mannskapers klage over at permisjoner de har søkt om ikke er innvilget. I 7 av disse sakene Ombudsmannen har hatt til behandling er avgjørelsen av permisjonssøknaden endret.

For mannskaper med 12 mndrs. tjeneste, som overføres til Nord-Norge for avtjening av siste del av tjenesten, er ordningen at den gratis permisjonsreisen og samtlige langpermisjonsdager skal avvikles før overføringen til Nord-Norge. På grunn av felles transporter etc. er det imidlertid ikke alltid mulig å avvikle samtlige langpermisjoner før overføringen. Ved en slik overføring til et av Brigadens kompanier hadde mange fra 2—3 til 11 langpermisjonsdager igjen på grunn av en øvelse de hadde vært med på i Sør-Norge før overføringen. Avdelingen tok på eget initiativ opp spørsmålet om hvordan det skulle forholdes for disse mannskaper. Saken, som måtte frem til høyere myndighet, tok relativt lang tid å behandle. I mellomtiden var det holdt orienteringsmøte i kompaniet, men dette hadde ført til endel misforståelser som resulterte i en noe negativ innstilling i kompaniet. Tillitsmennene tok forholdet opp med Ombudsmannen. Saken ble avgjort med at 27 av kompaniets mannskaper med 7 langpermisjonsdager eller mer igjen fikk en ekstra fri permisjonsreise. Senere ble mannskaper med fra 3—5 permisjonsdager også innvilget dekning av reiseutgifter etter den for staten billigste reisemåte.

Tillitsmennene ved en av Hærens avdelinger tok opp med Ombudsmannen spørsmålet om avvikling av langpermisjoner. Reiserute etc. var lagt opp slik at ikke alle mannskaper fikk sitt antall permisjonsdager fullt ut på hjemstedet, idet et varierende antall timer av permisjonen gikk med til reiser. Tidspunktet for avviklingen fant de også uheldig. Ombudsmannen redegjorde for gjeldende bestemmelser om avvikling av langpermisjoner og konkluderte med at avviklingen var lagt opp overensstemmende med gjeldende regler. Da mannskapene syntes å være dårlig orientert om bestemmelsene, ba Ombudsmannen avdelingen informere mannskapene gjennom tillitsmennene.

En vernepliktig klaget til Ombudsmannen over at hans sjef hadde nektet innvilget en søknad om utvidet weekendpermisjon fra fredag kl. 1200 til mandag kl. 1200. Søknaden var avslått med den begrunnelse at han hadde vist liten innsatsvilje i den daglige tjeneste, det ble bl.a. nevnt at han under et beordret skirenn var påtruffet utenfor løypa i ferd med å ta seg en røyk.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som redegjorde for den spesielle permi-

sjonsordning som var gjennomført ved avdelingen. Weekendpermisjon varte egentlig fra etter endt tjeneste lørdag til kl. 2400 søndag. Mange forhold gjorde det imidlertid ønskelig å lempe noe på permisjonsbestemmelsene, bl.a. dårlige kommunikasjoner, avsides beliggenhet, mannskapenes mulighet for å komme hjem, hensynet til befalet. Avdelingen fikk derfor samtykke til å innvilge forlenget weekend fra fredag kl. 1200 til mandag kl. 1200 mot at den tapte tid ble tatt igjen ved kveldsøvinger og lengre daglig tjenestetid. Samtidig var det imidlertid bestemt at slik lang weekend bare ble gitt som en påskjønnelse for vel utført tjeneste i de 14 dagene som var gått. I dette konkrete tilfelle var avdelingen kommet til at vedkommende vernepliktige ikke hadde gjort seg fortjent til denne påskjønnelse, og søknaden var avslått. Han fikk imidlertid innvilget permisjon fra etter endt tjeneste lørdag til søndag kl. 2400.

Ombudsmannen reiste spørsmålet om det var anledning til å knytte en betingelse om vel utført tjeneste til en permisjon hvor permisjonstiden utover vanlig permisjon vitterlig var opptjent på forhånd. Avdelingen mente dette var riktig og fikk støtte av nest høyere myndighet.

Ombudsmannen tok deretter saken opp med vedkommende forsvarsgren som bl.a. uttalte: «Menige mannskaper har som kjent ingen fast arbeidstid men en normal øvingstid på 48 timer. Så lenge der ikke er fastsatt en arbeidstid kan man således ikke opparbeide fritid.»

Ombudsmannen fant ikke svaret tilfredsstillende og tok saken opp med Forsvarsdepartementet. I skrevet til departementet pekte Ombudsmannen på at den spesialordning som var etablert ikke bare var av hensyn til mannskapene, men også av hensyn til befalet. Videre at man ved en slik langpermisjon ville oppnå at mange kunne reise hjem slik at man slapp en opphopning av permittenter i nærmeste permisjonsby. I avdelingens permisjonsbestemmelser var det fastslått at den lange permisjon var en påskjønnelse, men samtidig var mannskapene pålagt å tjene opp denne påskjønnelse på forhånd. Ombudsmannen ba om departementets uttalelse om en permisjon som på forhånd var opptjent kunne nektes innvilget.

Departementet forela saken for Generaladvokaten som konkluderte slik:

«Jeg kan ikke se at det er adgang til å fastsette spesielle vilkår for innvilgelse av «lang» weekend. Nest høyere myndighet har også tatt avstand fra at det er anledning til å instituere en permisjonsordning som den her omtalte basert på «påskjønnelse for vel utført tjeneste». Det kan derfor ikke fastsettes i instruks at mannskaper som ikke viser tilstrek-

kelig interesse eller flid i den daglige tjeneste, ikke vil bli innvilget «lang» weekend. Ved vurderingen av permisjonssøknader må de alminnelige betingelser i Tjenestereglementet komme til anvendelse. Noen særbehandling ved søknader om «lang» weekend kan ikke komme på tale når mannskapene må ta igjen den tiden de får permisjon utover ordinær weekend. Det er pekt på at NN samme uke under et beordret skirenn ble påtruffet utenfor løypen i ferd med å ta seg en røyk. Hvis denne tjenesteforsømmelse var av så alvorlig karakter at disiplinære forføyninger burde ha vært anvendt kunne refselsmidlet permisjonsnektelse ha vært benyttet.»

Forsvarsdepartementet hadde intet å bemerke til Generaladvokatens uttalelse og anmodet vedkommende forsvarsgren om at det for fremtiden ble forholdt overensstemmende med dette.

Velferd.

Det er behandlet 2 saker samt 1 fra tidligere år.

Under en befaring ved en av Luftforsvarets stasjoner ble det gjort oppmerksom på at avdelingen ikke fikk anledning til å benytte vernepliktige mannskaper på sitt bedriftsfotballag. Avdelingen var så liten at det var vanskelig å stille lag i lagidrett uten også å kunne benytte vernepliktige.

Ombudsmannen gikk ut fra at Bedrifts-idrettsforbundet nektet vernepliktige deltakelse fordi de var så løst knyttet til «bedriften» i en kort periode, men fant grunn til å ta opp saken med forbundet for om mulig å finne frem til en ordning for de små avdelinger med lite fast personell. Det viste seg imidlertid at det var forbundets bestemmelser om at man ikke kunne delta for to bedriftslag som var det avgjørende. Ombudsmannen meddelte derfor avdelingen at det måtte være anledning til å delta med vernepliktige mannskaper som ikke var aktive deltakere på sivile bedrifters lag og ba avdelingen på dette grunnlag ta saken opp med vedkommende bedriftsfotballkrets.

Utvalget til vurdering av spørsmål om de vernepliktige mannskapers velferd, deres sosiale og økonomiske kår under og etter tjenestetiden avga sin innstilling den 14. april 1969. Innstillingen ble forelagt Ombudsmannen med anmodning om uttalelse. Innstillingen ble behandlet på et møte i Nemnda den 30. mai. Nemnda har tidligere avgitt uttalelse om Velferdsutvalgets delinnstilling om mannskapenes økonomiske forhold. Nemnda avga følgende uttalelse om Velferdsutvalgets endelige innstilling:

«Kap. II. Prinsipielle synspunkter.

Når det gjelder målsettingen for velferdsarbeidet er det uenighet i utvalget. Nemnda

finner ikke grunn til å ta standpunkt til de konkrete formuleringer som er foreslått, men vil gi uttrykk for at velferdsarbeidet må ta sikte på å øke trivselen, bidra til å løse de problemer tjenesten skaper for den enkelte og dermed også bidra til å styrke Forsvaret.

Nemndas flertall — alle unntatt Thorbjørn Wale — er enig i at det opprettes et velferdsråd med representanter fra myndighetene og organisasjonene, spesielt ungdomsorganisasjonene. Det ble imidlertid gitt uttrykk for tvil om det formelt riktige i at Stortinget skal foreslå to medlemmer til et råd som skal oppnevnes av regjeringen.

Nemndas medlem Thorbjørn Wale er som nevnt uenig i forslaget om opprettelse av et eget Forsvarets velferdsråd fordi han antar at et slikt råd vil føre til at de vernepliktiges velferdsproblemer vil bli vurdert isolert. Han er av den oppfatning at velferdstjenesten bør integreres i den øvrige tjeneste og at velferdstjenestens problemer må vurderes i sammenheng med øvrige tjenesteproblemer.

Kap. IV. Velferdstjenesten.

På side 31 er det redegjort for den ordning som praktiseres med hensyn til disponering av velferdskonto. På landskonferansen for velferdsoffiserer ble det foreslått at velferdskontoen skulle disponeres av velferdsoffiseren. Etter Nemndas oppfatning bør den nåværende ordning opprettholdes, idet Nemnda tror det er riktig at mannskapenes representanter får anledning til å gi uttrykk for sine synspunkter på disponeringen av velferdsmidlene.

På side 37 foreslår utvalget at posten «sosiale formål» omgjøres til hovedpost og gis som overslagsbevilgning. Nemnda vil støtte dette forslag slik at man ikke kommer i den situasjon at man i slutten av budsjettåret ikke har midler igjen til å dekke velbegrunnede søknader om økonomisk støtte. Med de nåværende satser for de forskjellige tillegg synes mange å komme i økonomiske vanskeligheter på grunn av militærtjenesten. I slike tilfelle er en engangsstønad av denne konto ofte til stor hjelp.

På side 39—40 er omtalt den sentrale formidling og koordinering av engasjements- og turnévirksomhet man hadde i 1967. Utvalget foreslår at denne ordning tas opp igjen. Nemnda finner det viktig at man så snart som mulig etablerer en ordning med sentral formidling. Dette er den eneste muligheten de mindre avdelinger, spesielt i Nord-Norge, har til å få besøk av turnéer med et verdifullt program innen både kultur- og underholdningssektoren. Under Nemndas befaringer i Troms og Finnmark de to siste år er dette meget sterkt presisert av avdelinger fra alle forsvarsgrener.

Når det gjelder spørsmålet om personell til velferdstjenesten har ikke Nemnda forutsetninger for å ta noe bestemt standpunkt. Det synes imidlertid for Nemnda som den beste ordning ville være å bygge på spesialoffiserer, om man kunne finne frem til en tilfredsstillende avansementsordning for dette personell. Skal man velge ordningen med beordring av regulært befal, må det være en forutsetning at velferdstjenesten får slik status at stillingene blir besatt med dyktig og interessert befal i riktig alder.

På side 45 er velferdstjenesten ved de små avdelinger berørt. Velferdstjenesten ved mange av disse avdelinger er i dag ikke tilfredsstill-

ende. Det er vel neppe noen annen løsning å finne enn den nåværende, som utvalget foreslår opprettholdt. En kombinasjon av idretts- og velferdsoffiserer i heldagsstilling er formentlig en bedre løsning, men Nemnda er klar over at dette vel neppe lar seg gjennomføre. Ved den ordning som praktiseres i dag bør vedkommende deltids velferdsoffiserer få assistanse av vernepliktig personell med ungdomslederkurs slik ordningen er i Sjøforsvaret. Velferdsoffiseren bør også ha bestyrertillegg på samme måte som befal som beordres til å lede sivilundervisningen.

Kap. V. Sivilopplæringen.

Nemnda slutter seg til utvalgets hovedsyn og understreker den store betydning det har både for Forsvarets «goodwill» og for samfunnet i sin helhet at sivilopplæringen fortsetter i samme omfang og med samme formål som hittil.

Kap. VI. Informasjonstjenesten.

Nemnda understreker betydningen av at de vernepliktige er så godt orientert som mulig om muligheter, rettigheter og plikter før de påbegynner sin tjeneste. En mer systematisk informasjonsvirksomhet i skoleverket vil være av stor betydning.

Det aller viktigste er imidlertid at mannskapene blir tilstrekkelig orientert om alle de spørsmål mannskapene erfaringsmessig er oppatt av mens de er i tjeneste. Nemnda er klar over at dette er meget vanskelig å gjennomføre i praksis, men det må legges vekt på å få informasjonsvirksomheten bedre enn den er i dag. Nemnda slutter seg også til utvalgets tilråding når det gjelder fortsatte meningsmålinger blant mannskapene og vil dessuten peke på at de resultater som fremkommer også gir grunnlag for mer spesielle undersøkelser som den enkelte forsvarsgren selv kan sette i verk.

Kap. VII. Idrettstjenesten.

Nemnda er enig i de synspunkter utvalget gir uttrykk for. Spesielt vil Nemnda peke på nødvendigheten av at fritidsidretten styrkes og sees i en større sammenheng.

Det er en rekke forhold i forbindelse med «allemannsidretten» som i dag ikke er tilfredsstillende tilrettelagt. Nemnda vil i første rekke peke på mangelen på gymnastikkstuer, mangel på idrettsmateriell, spesielt idrettsutstyr til den enkelte mann, og manglende midler til reiseutgifter i forbindelse med deltakelse i militære og sivile idrettsstevner, særlig i Nord-Norge blir det idrettslige samkvem meget beskjedent på grunn av store avstander og manglende midler.

Kap. VIII. Kantinetjenesten.

Under henvisning til det Nemnda tidligere har uttalt i sine innberetningen til Stortinget, slutter en seg til det syn at velferdshensynet må komme sterkere i forgrunnen når det gjelder kantinedriften. I Stortingets møte den 2. juni i år, hvor Nemndas beretning for 1968 ble behandlet, foreslo et flertall i Forsvarskomiteén at det blir oppnevnt et utvalg for å se på kantinejenestens organisasjon. Nemnda slutter seg til dette forslag.

Nemndas flertall — alle unntatt Cato Kvaal — kan ikke slutte seg til Velferdsutvalgets mindretalls forslag om at det over statsbudsjettet bevilges midler til dekning av en del av

lønnsomkostningene. Dette løser ikke problemene med driftsutgiftene på lengre sikt. Det vil kreve stadig økte midler etter som lønninger og priser stiger. Med den strenge økonomiske ramme vi i dag har, vil subsidiering av kantinedriften forringe mulighetene for en øking av de forskjellige tilleggene til mannskapene og deres familier. Finner ikke departementet noen annen løsning enn økonomisk støtte til kantinedriften, bør denne støtte etter Nemndas oppfatning ikke gis i form av subsidier direkte til Statens kantiner, men som en indirekte støtte gjennom en heving av mannskapenes inkommanderingstillegg.

Nemndas medlem, Cato Kvaal, mener at velferdshensynet ved kantinedriften kan tilgode-sees både ved en heving av mannskapenes inkommanderingstillegg og ved direkte bruk av subsidier. Hvilke virkemidler en skal nytte vil for en stor del avhenge av pris- og lønnsutviklingen og de muligheter en har til å oppnå en rasjonaliseringsgevinst ved effektivisering av kantinedriften. Ved iverksetting av de ulike tiltak må en til enhver tid alltid ha velferdshensynet for mannskapene for øye.

Kap. IX. Feltpresttjenesten.

Nemnda har ingen spesielle merknader til dette avsnitt.

Kap. X. Kontakten mellom de vernepliktige mannskaper og det sivile samfunn under militærtjenesten.

Nemnda antar at de någjeldende bestemmelser for politisk virksomhet bør underkastes en ny prøving og vurdering, og er enig i at disse spørsmål bør drøftes av det foreslåtte Forsvarets velferdsråd.

Kap. XI. Fritidsbygg/Rom.

Nemnda viser til hva som er sagt i innberetningene til Stortinget og kan ikke være enig i at det står så bra til som en kan få inntrykk av gjennom utvalgets innstilling. Dette spørsmål må derfor fortsatt vies stor oppmerksomhet.»

Kantiner.

Det er ikke tatt opp saker som vedrører kantinevirksomheten i år. Spørsmål om kantinepriser etc. drøftes fortsatt i tillitsmannsutvalgene og på de distriktstise tillitsmannskonferansene. På tillitsmannskonferansene har Ombudsmannen gitt uttrykk for at de spørsmål som gjelder kantinevirksomheten nå bør stilles i bero til det utvalg som er nedsatt til å vurdere Statens kantiners organisasjons- og driftsform har avgitt sin innstilling. Såvidt Ombudsmannen har forstått vil innstillingen foreligge i februar/mars 1970.

Ombudsmannen og Nemndas medlem, Kåre Hansen, har møtt kantineutvalget og redegjort for Nemndas syn på kantinevirksomheten.

Disiplinærsaker.

Det er i denne gruppe behandlet 24 saker hvorav 4 fra 1968. Det er reist forskjellige spørsmål i forbindelse med utøvelsen av disiplinærmyndigheten, som refselsesutmålinger,

de faktiske forhold det er refset for, bestemmelser om soning etc. I 9 saker er den opprinnelige avgjørelse endret.

Spørsmålet om bruk av permisjonsnektelse som refselsmiddel ved avdelinger hvor dette på grunn av lokale forhold nærmest vil få karakteren av frihetsinnskrenkning er tatt opp også i år. Dette forhold er omtalt i tidligere beretninger, bl. a. i 1967 hvor Ombudsmannen refererte den tilføyelse til vegledning i utmåling av refselsler som militære myndigheter hadde funnet grunn til å formulere. Denne tilføyelse hadde følgende ordlyd:

«Ved utmåling av permisjons-/landlovsnektelsens lengde må de lokale muligheter for en effektiv fullbyrdelse tillegges avgjørende betydning. Hvis eventuell permisjons-/landlovsnektelse på grunn av lokale forhold ikke vil få et reelt innhold bør dette refselsmiddel ikke benyttes.»

Tillitsmennene ved en av Luftforsvarets avdelinger ba om Ombudsmannens bistand, idet permisjonsnektelse ble brukt som refselsmiddel til tross for at de lokale forhold ga refselsen et annet innhold enn det tilsiktede. Tillitsmennene hadde gjentatte ganger tatt saken opp i tillitsmannsutvalget, men avdelingens sjef hadde ikke villet gjøre noen endringer. Han hadde forelagt saken for Krigsadvokaten som hadde meddelt at han anså den gjeldende ordning med permisjonsnektelse ved stasjonen for å være helt i overensstemmelse med gjeldende bestemmelser. Vedkommende luftkommando syntes å være enig i dette. Generaladvokaten skulle, mens Ombudsmannen arbeidet med saken, på et rutinebesøk i det distrikt hvor avdelingen lå, og Ombudsmannen anmodet ham om ved samtaler med avdelingens sjef og tillitsmennene å forsøke å finne en løsning som var tilfredsstillende for begge parter. Etter besøket sendte Generaladvokaten en uttalelse til Luftforsvarets stab hvor han konkluderte med at en permisjonsnektelse ved denne avdeling fikk en annen virkning enn ved andre avdelinger. Generaladvokaten uttalte at hvis stasjonen ved bruk av permisjonsnektelse ikke fant refselsen tilstrekkelig effektiv måtte det nyttes et annet refselsmiddel.

I en uttalelse til vedkommende luftkommando uttalte Luftforsvarets stab at permisjonsnektelse ikke måtte få karakter av frihetsinnskrenkning og konkluderte med at permisjonsnektelse var et lite adekvat refselsmiddel ved nevnte avdeling.

To vernepliktige ba om Ombudsmannens bistand i forbindelse med en refselse de var ilagt. De hevdet at de hadde vært utsatt for personforfølgelse, at det her var tale om inngrep i menneskerettigheter og at det ved avdelingen

var for liten respekt og forbindelse mellom befall og menige.

Etter å ha gjennomgått refselsessakens dokumenter uttalte Ombudsmannen at det ikke forelå noe tilfelle av personforfølgelse, misbruk av autoritet eller krenkelse av menneskerettigheter. Når det gjaldt utmålingen av refselse for den enes vedkommende, uttalte Ombudsmannen at den berodde på en skjønnsmessig vurdering av omstendighetene i forbindelse med den refsbare opptreden som Ombudsmannen vanskelig kunne uttale seg om.

Under vedkommende kommandos ekspedisjon til høyere myndighet, uttalte kommandoen at den fant Ombudsmannens henvendelse som et inngrep i Generaladvokatens myndighetsområde og foreslo at saken ble tatt opp på prinsipiell basis. Ombudsmannen har aldri vært i tvil om at den instruks Stortinget i sin tid utarbeidet også hjemlet behandling av klager over foresattes utøvelse av sin disiplinærmyndighet. Det har heller ikke noen gang tidligere fra militære myndigheters side vært reist tvil om dette. Nærværende sak ble imidlertid forelagt Generaladvokaten som uttalte følgende:

«Ved refselsesordrer utferdiget 14.8.69 av sjefen for — — — avdeling er

1. NN
2. MM

refset med henholdsvis 30 og 24 d. permisjonsnektelse for overtredelse av

Militære straffelovs § 46

derved

at de

onsdag den 13. aug. 1969 ca. kl. 12.35 ikke adlød foresatts ordre om å skynde seg under beordret forflytning. Foresatts ordre ble gjen tatt i alt 4 — FIRE — ganger uten at NN, MM adlød (dok. 9 og 10).

Nr. 1 er refset 6.5 og 2.6.69 med henholdsvis 7 og 14 d. permisjonsnektelse. Nr. 2 er tidligere urefset. Begge anket til Sjefen for — — —, idet de bl.a. anfører: «Det må jo her være snakk om menneskerettigheter som vi føler at vi har mistet ved denne ublide behandling, noe som fører til motarbeid istedenfor samarbeid. Vi mener at det er for lite gjensidig respekt og forståelse mellom befall og menige. Vi kan ikke si oss enige med denne refselsesordre. MM mener at for hans vedkommende er dommen for førstegangs-refselse meget hard.» (dok. 3). Om saksforholdet vises for øvrig til rapport dat. 13.8.69 (dok. 4). Refselsene ble den 29.8.69 opprettholdt uforandret. Refselsene er fullført i tiden 30.8 til 29.9 (23.9) 1969.

I skriv av 27.8.69 har Ombudsmannen bedt om utlån av sakens dokumenter under henvisning til at mannskapene hadde klaget over refselsordren av 14.8.69 (dok. 12). I ekspedisjonsskriv av 24.9. d.å. anfører forsvarsgrenkommandoen bl.a.: «Forsvarsgrenkommandoen anser Ombudsmannens henvendelse som et inngrep i Generaladvokatens myndighetsområde og foreslår at saken blir tatt opp på prinsipiell basis.» Vedkommende stab har ekspedert saken til Ombudsmannen den 10.10.69.

Ombudsmannen har besvart klagen slik: «Ombudsmannen kan ikke se at det her foreligger noe tilfelle av personforfølgelse, misbruk av autoritet eller krenkelse av menneskerettigheter. Når det gjelder utmålingen av refselsen for MM's vedkommende beror det på en skjønnsmessig vurdering av omstendighetene i forbindelse med den refsbare opptreden som Ombudsmannen vanskelig kan uttale seg om. Saken foranlediger således ingen forføyninger fra Ombudsmannen side.» (dok. 11).

Sakens dokumenter er av Ombudsmannen sendt vedkommende stab den 17.10.69, idet han bl.a. anfører: «Under henvisning til pkt. 3 i forsvarsgrenkommandoens påtegning av 24. f.m. tør Ombudsmannen be om å bli holdt orientert om det som måtte bli foretatt fra — — — stabs side.»

Av Ombudsmannens henvendelse til avdelingen synes å fremgå at mannskapene både har anket til høyere refselsesmyndighet og klaget til Ombudsmannen for Forsvaret før saken ble avgjort i ankeinstansen. Ombudsmannen har imidlertid plikt til å foreta undersøkelser i alle klagesaker og spesielt i denne aktuelle sak hvor det er tale om personforfølgelse, misbruk av autoritet eller krenkelse av menneskerettigheter. Den enkleste form å undersøke saken på er å få utlånt dokumentene til gjennomsyn. Jeg kan derfor ikke erklære meg enig med forsvarsgrenkommandoen i at det foreligger et inngrep i Generaladvokatens myndighetsområde. Tvertimot mener jeg at Forsvaret på best mulig måte bør understøtte alle henvendelser fra Ombudsmannen. Gjennom Ombudsmannens uttalelse i den aktuelle sak er skumlerier om personforfølgelse, misbruk av autoritet eller krenkelse av menneskerettigheter bragt til opphør.»

En vernepliktig var ilagt en refselse på 20 døgns vaktarrest for overtredelse av militær straffelovs § 34, 39, 46 og 47. Refselsen var senere påanket til vedkommende kommandosjef, men var opprettholdt uforandret. Det var også anket til sjefen for vedkommende forsvarsgren, men anken var ennå ikke behandlet.

I en redegjørelse til Ombudsmannen orienterte den vernepliktige om sine tjenesteforhold og om private forhold som var av en viss betydning for saken. Ombudsmannen fant saken av en slik art at det var grunn til å ta den opp med Generaladvokaten. I sin oversendelse til Generaladvokaten uttalte Ombudsmannen bl. a.:

«Jeg kjenner ikke refselsessaken utover det som fremgår av refselsesordren som fulgte som bilag til hans skriv. Det ser forsåvidt alvorlig nok ut, og det er mulig at det er ført tilstrekkelig bevis for de anførte forhold. De opplysninger han gir i sitt skriv rører imidlertid ved det, etter min oppfatning, meget alvorlige spørsmål om man noen gang vurderer grunnen til at mannskapene gjør seg skyldig i et refsbart forhold. Denne soldaten har tydeligvis hatt problemer. Vel kan man si at han har taklet sine problemer feilaktig, men er refselse et adekvat middel? Man kan etter min oppfatning ikke se helt bort fra hans anførsler. Det er min oppfatning at man ved å trenge litt dy-

pere inn i forholdene enn bare å konstatere det faktiske refsbare forhold av og til ville komme til den konklusjon at man kanskje heller burde refse befalet enn mannskapene.»

Generaladvokaten fant grunn til å begjære ny etterforskning i saken. Etterforskningen er avsluttet, og Generaladvokaten har i sitt forslag til vedkommende forsvarsgrensjef uttalt at det foreligger så sterkt formildende omstendigheter at han foreslår refselsen omgjort til en streng irettesettelse.

Under tittelen «Hvor langt kan befalet gå» i leserspalten i en av våre dagsaviser fortalte en vernepliktig om en nattlig episode med straffeeksis og hvor han konkluderte med følgende: «Hvor langt kan befalet gå? Det må da snart være på tide at man kikker nærmere på forholdene ved de norske militære avdelinger.»

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen hvor etterforskning allerede var igangsatt på grunnlag av avisinnlegget. Det viste seg at daghavende offiser hadde beordret inspiserende befalet ved vedkommende kompani, kl. 2315, til å drive sluttet orden i 15—20 min. med mannskapene på to forlegningsrom fordi det ikke hadde vært reglementert ro etter lang tone. Den ordre mannskapene fikk var å møte i vaktens kl. 2330 i fullt feltantrekk. Der ble to delvis sykmeldte og en som var fritatt for marsjtrening dimittert, men de øvrige måtte drive ekssis frem til kl. 2400. Daghavende offiser ble refset med en streng irettesettelse, mens inspiserende befalet ble meddelt en advarsel for sin medvirkning i saken.

Generaladvokaten, som også fikk saken til behandling, fant den utmålte refselse for mild, han fant saken så alvorlig at den burde vært sendt vedkommende kommandosjef slik at han med bistand av Krigsadvokaten hadde fått anledning til å vurdere om saken skulle vært anmeldt til påtalemyndigheten. Selv om det av generalpreventive grunner var meget som talte for oversendelse til påtalemyndigheten, fant ikke Generaladvokaten på det tidspunkt han kom inn i saken, å ville foreslå en slik oversendelse. Generaladvokaten konkluderte imidlertid med at det formentlig burde innskjerpes overfor alle avdelinger at enhver bruk av straffeeksis ikke ville bli tålt og at det i fremtiden ville bli reagert meget strengt ved bruk av slike straffemetoder.

En vernepliktig soldat var ilagt 6 døgnsvaktarrest for respektstridig oppførsel overfor en befalingsmann. Saken var påanket til vedkommende kommandosjef, men refselsen var opprettholdt. Den ble så anket til vedkommende forsvarsgrensjef, samtidig som den ble tatt opp med Ombudsmannen. Forsvarsgrensjefen endret refselsen til en streng iretteset-

telse, idet vedkommende befalingsmanns opptreden var en medvirkende årsak til at den vernepliktige hadde opptrådt slik han gjorde. Ombudsmannen anså at saken hadde fått en tilfredsstillende løsning.

En vernepliktig ble refset med 7 dagers permisjonsnektelse for 2½ timers ulovlig fravær. Refselsen ble vedtatt og sonet. Senere tok den vernepliktige saken opp med Ombudsmannen, idet han mente refselsen var uberettiget. På tilbakevei fra en weekendpermisjon hadde han fått så alvorlige vanskeligheter med bilen at han ikke ville rekke tilbake til avdelingen. Han hadde ringt daghavende befalet og gitt beskjed om dette og at skaden på bilen var så alvorlig at han måtte bruke rutegående transportmiddel istedet. Dette ville føre til en vesentlig forsinkelse. Han hadde imidlertid fått hjelp på et bilverksted til å reparere bilen og kom tilbake til avdelingen bare 2½ t for sent. Han hadde avgitt forklaring om hendelsen til sin sjef, men fikk en uke senere nevnte refselse. Refselsen ble opphevet av høyere myndighet.

På tillitsmannskonferansen i LKS/Østlandet på Rygge ble spørsmålet om mannskapenes medvirkning ved utøvelsen av disiplinærmyndigheten reist. Det ble foreslått at det i hver avdeling burde nedsettes et utvalg som får anledning til å tilrå anbefale strengheten av straffeutmålingen i disiplinærsaker som angår korporaler og menige. Dette utvalg bør bestå av tre tillitsmenn samt sjefen for militærpolitiet som rådgiver/konsulent. Hvis avdelingen ikke har militærpoliti, bør en befalingsmann oppnevnes som konsulent. Utvalget bør få anledning til å uttale seg om hvilken refselse/straff som ville være rettfærdig etter å ha gjennomgått sakens dokumenter.

Under den etterfølgende diskusjon om forslaget ga Ombudsmannen bl. a. uttrykk for at utøvelsen av disiplinærmyndighet alltid ville bero på et skjønn hvor mange momenter hadde betydning. De som utøvet disiplinærmyndigheten hadde fått en viss utdannelse, de hadde erfaring. Tillitsmennene ville med sin korte tjenestetid ikke ha de samme forutsetninger og ville neppe bidra til en solidere vurdering. Et avgjørende moment var også en rask behandling av disiplinærsaker, et utvalg ville forsinke saksbehandlingen. Det måtte også legges vekt på at utøvelsen av disiplinærmyndigheten var så nær knyttet til kommandomyndigheten. Det er i dag etablert en ankeordning, domstolsbehandling i visse tilfelle, og etterfølgende kontroll slik at mannskapene for så vidt er tilfredsstillende beskyttet mot vilkårlig behandling i disiplinærsaker. Det kunne imidlertid være aktuelt at en som skulle refses kunne få bistand av en tillitsmann under saksbehandlingen om han ønsket det. Det burde også i

større utstrekning enn tilfelle synes å være i dag, være anledning til å diskutere i tillitsmannsutvalget generelle spørsmål i forbindelse med utøvelsen av disiplinærmyndigheten. Etter gjeldende bestemmelser er det adgang til det, men det er mange sjefer som anser slike saker som tillitsmannsutvalget uvedkommende. Dette er spørsmål som det er naturlig at det utvalg Ombudsmannen har foreslått nedsatt til å se på bestemmelsene om tillitsmannsutvalgenes virksomhet vurderes nærmere.

Forholdet mellom befal og menige.

Det er behandlet 4 saker.

I beretningen for 1968 redegjorde Ombudsmannen for en sak reist av en vernepliktig på grunn av den behandling han var utsatt for i forbindelse med en refselsessak. Det var i refselsesordren for ulovlig fravær anført som en skjerpene omstendighet at han var i karantene på grunn av en sykdom som også var anført i refselsesordren. På grunn av sykdommens art virket dette infamerende. Ombudsmannen uttalte at det var i strid med vanlig praksis å gjøre en sykdom kjent på denne måten. Refselsesordren var opplest på oppstilling og førte der til uheldige episoder. Ombudsmannen konkluderte med at saken var noe uheldig behandlet, både når det gjaldt utforming og kunngjøringen av refselsen. Ombudsmannen fant ikke grunn til å ta saken opp med høyere myndighet etter at Ombudsmannens syn var gjort kjent for vedkommende avdelings sjef.

På grunnlag av omtalen av denne sak har Forsvarsdepartementet senere anmodet vedkommende forsvarsgren om en redegjørelse, og det er innhentet en rekke nye uttalelser i saken. Nest høyere myndighet har uttalt at det er uheldig og unodig at sykdommens art ble anført i refselsen og opplest på oppstilling. Vedkommende kommandosjef peker på at refselsesordren er gjennomgått ved den alminnelige refselseskontroll uten merknader når det gjelder dette punkt. Det heter videre «— — — kommando må protestere mot Ombudsmannens uttalelse om at det ikke kunne være nødvendig å angi hvilken sykdom soldaten led under. Det må anses å være en vesensforskjell mellom å bryte en karantene for eksempelvis Asiasyke og å bryte en karantene på grunn av flatlus. Da denne vesensforskjell medfører en skjerpet reaksjon må den også komme til syne på refselsesordren.»

Saken er også forelagt Forsvarets sanitet som konstaterer at lege ikke har vært direkte involvert i saken, men trolig sanitetspersonell (sykepassere) og opplyser at alt sanitetspersonell har taushetsplikt. Når det gjelder selve

sykdommen opplyser Forsvarets sanitet at behandlingen av denne er så effektiv at karantene skulle være unødvendig. I dette tilfelle burde legen vært rådspurt før drastiske tiltak ble iverksatt. Under alle omstendigheter burde avdelingens sjef ha forstått at de opplysninger sykepasserne hadde gitt ham var å betrakte som konfidensielle.

Generaladvokaten erklærte seg enig med Ombudsmannen og vedkommende Forsvarsgrensjef i at sykdommens art ikke bør nevnes i refselsesordren. Generaladvokaten fant ikke grunn til å ta standpunkt til om avdelingens sjef kunne sette i verk et så drastisk tiltak uten å rådspørre avdelingslegen. Generaladvokaten antok at det ikke var grunnlag for disiplinære forføyninger mot noen i saken. Derimot foreslo Generaladvokaten at det ble satt ned et utvalg med representanter for forsvarsgrenene og Forsvarsstaben som skulle ta opp til vurdering en revisjon av blankett 568 (refselsesordre) og andre bestemmelser som har naturlig sammenheng med dette. Luftforsvarets stab foreslo at dette utvalg fikk utvidet sitt mandat til også å omfatte utarbeidelse av en felles rettleddning for bruk og utfylling av blanketten. Begrunnelsen for forslaget var at alle tre forsvarsgrener har følt behov for å utgi slik rettleddning, men disse er ikke likeverdige. Såvel ved rekurs til domstolene og ved anke til høyere disiplinærmyndighet som for felles kontrollinstanser, må det anses ønskelig med en ensartet utfylling av blanketten.

En vernepliktigs far anmodet om Ombudsmannens bistand på grunn av en befalingsmanns opptreden ved behandling og avgjørelse av en søknad om velferdspemisjon. Etter en samlet vurdering av de foreliggende omstendigheter fant ikke Ombudsmannen avgjørelsen i saken så urimelig at den ga Ombudsmannen grunnlag for forføyninger. Det syntes imidlertid å være grunn til å kritisere selve saksbehandlingen. Avdelingen og nest høyere myndighet hadde imidlertid allerede beklaget dette overfor faren, og Ombudsmannen fant det derfor ikke nødvendig å ta dette forhold opp igjen.

De øvrige sakene i denne gruppe er av en slik art at det ikke er grunn til å referere dem i beretningen.

Det er i år, som tidligere år, tatt opp få saker i denne gruppe. Det synes imidlertid som om forholdet mellom befal og menige av og til skaper problemer. De vanskeligheter som oppstår er imidlertid ofte så bagatellmessige sett enkeltvis, at det ikke er naturlig å bringe slike saker inn for Ombudsmannen. Under samtaler med tillitsmenn og mannskaper for øvrig under befaringer og under tillitsmannskonferanser,

kommer det frem at det i forholdet befalmenige ligger muligheter for friksjon, og at dette igjen har betydning for mannskapenes trivsel og innstilling til tjenesten. Det som først og fremst synes å skape problemer er en del tjenesterutiner og måten disse gjennomføres på, tiltale- og omgangsformer som for mannskaper som kommer fra et sivilt miljø synes stive og unaturlige, det pedagogiske opplegg av utdannelsen, restriksjoner lagt på mannskapenes fritid, dvs. tiden etter at dagens tjeneste er slutt, enkelte befalingsmenns måte å opptre på overfor mannskapene og virksomhet innenfor Forsvaret som ikke synes motivert i dagens samfunn.

Dette er spørsmål Ombudsmannsnemnda i lang tid har vært meget opptatt av og også tidligere har omtalt i sine beretninger til Stortinget. Disse forhold har i år i langt større grad enn tidligere vært gjenstand for almen debatt, særlig i forbindelse med debatter om politisk virksomhet i Forsvaret. Det synes nå etter hvert at det også innenfor Forsvaret vises en voksende forståelse på alle plan for at dette er forhold som det er all mulig grunn til å ta alvorlig. Nemnda håper at en vurdering av forholdene vil føre til tiltak som, så langt det er mulig ut fra Forsvarets spesielle situasjon, kan medvirke til å bedre trivselen.

Tillitsmannsordningen.

Ombudsmannen har i tidligere års beretninger vært inne på spørsmålet om opplæring av tillitsmenn og har orientert om hvordan denne opplæring foregår. Av de rapporter Ombudsmannen har mottatt fremgår det at det er et stort behov for slik opplæring, og at flere avdelinger etter hvert gjennomfører de «samtalekvelder» det er lagt opp til. Det synes imidlertid også å være klart at den form for opplæring som nå gjennomføres ikke er tilstrekkelig.

Opplæring av tillitsmenn og en rekke andre spørsmål som har sammenheng med tillitsmannsutvalgenes virksomhet synes det nå å være grunn til å vurdere nærmere. De generelle bestemmelser om tillitsmannsutvalg ble satt i verk i 1951. På grunnlag av erfaringer de første årene ble det gjort en del praktiske endringer i 1956. De erfaringer man har høstet siden 1956, sammen med den utvikling som har funnet sted i det sivile samfunn, gjør det imidlertid nå nødvendig å vurdere bestemmelsene nærmere med sikte på en effektivisering av arbeidet i utvalgene. Ombudsmannen har derfor foreslått overfor Forsvarsdepartementet at det settes ned et utvalg til å gjennomgå bestemmelsene og komme med forslag til endringer.

Ombudsmannen kan tenke seg følgende mandat for utvalget:

«Utvalget skal ta for seg gjeldende bestemmelser for tillitsmannsutvalg i Forsvaret med tanke på å å jourføre bestemmelsene ut fra den erfaring en har høstet i Forsvaret i årene etter 1956, da bestemmelsene sist ble revidert, og med sikte på å bringe tillitsmannsordningen mer i pakt med den alminnelige utvikling som har funnet sted i samfunnet og i Forsvaret de siste 13 år.

Utvalget skal særlig ha oppmerksomheten henvendt på:

Om tillitsmannsutvalgene kan gis et virkeområde og et myndighetsområde ut over det å være et samarbeidsorgan og et rådgivende organ for sjefen.

Om en eventuell utvidelse av virkeområdet og ansvarsområdet bør føre til medbestemmesrett og/eller medinnflytelse på visse felter, som f. eks. permisjoner, indretjeneste, spise-tjeneste, legetjeneste, vedlikehold, utsmykning og sivilundervisning.

Om de praktiske problemene i forbindelse med gjennomføringen av et effektivt tillitsmannssystem bør formuleres mer presist og detaljert i bestemmelsene enn hittil. Særlig bør utvalget her utrede spørsmål som f. eks.

i hvilke former, i hvilket omfang og på hvilket tidspunkt under tjenestetiden mannskapene bør bli orientert om tillitsmannsordningen.

om tillitsmennene bør få bedre opplæring for vervet som tillitsmann, om valg av tillitsmenn kan foregå på en mer tilfredsstillende og ensartet måte enn hittil, om tillitsmenene bør få disponere noe tid i tjenestetiden for møter med mannskapene etc.,

om distriktskonferansene bør fortsette i samme form som hittil, eller om andre former for sentrale tillitsmannskonferanser bør etableres.

Utvalget står for øvrig fritt til å fremme konkrete forslag med sikte på å bedre samarbeidet mellom befal og menige og bør også vurdere om utvalgenes sammensetning er den mest hensiktsmessige.»

Departementet synes nå å være innstilt på å nedsette et slikt utvalg, men det er ikke tatt endelig standpunkt til Ombudsmannens forslag.

Ombudsmannen redegjorde i beretningen for 1968 for utvalgenes sammensetning som i dagens situasjon ikke synes å være tilfredsstillende, og redegjorde for den prøveordning som var etablert ved to av Hærens avdelinger. Fra Infanteriets øvingsavdeling nr. 2 er det kommet en rapport om prøveordningen som synes å vise at det vil være en fornuftig ordning å få representanter for befalet med i utvalgenes arbeid. Det heter bl. a. i rapporten fra IØ II:

«Når det gjelder de lokale utvalg — kpene — fremgår det av kpsjefenes uttalelse at synet her er noe differensiert, avhengig av kpsjefenes personlige interesse for tillitsmannsordnin-

gen i sin alminnelighet. En kpsjef har således uttalt at: «ordningen ikke spiller noen rolle, men at den til sine tider kan være berettiget.» Samme kpsjef uttaler også at det ofte av tjenestlige grunner er vanskelig å trekke befalet bort fra troppen for å delta i tillitsmannsmøte i tjenestetiden. Undertegnede deler her ikke kpsjefens syn, idet det meget lett lar seg ordne å avholde tillitsmannsmøte på et tidspunkt hvor bare et minimum av befal trenges ved troppen. Dette kan organiseres enkelt av kpsjefen.

De øvrige kpsjefer er gjennomgående meget positive for ordningen.

Etterfølgende siterte uttalelse anses derfor som representativt for disse kompanisjefers syn:

«Etter en tids erfaring med det utvidede tillitsmannsutvalg på det lokale plan, vil jeg spesielt peke på det nyttige i at troppsbefalet, ved å delta i utvalget, kommer i mer direkte og uformell kontakt med soldatene. En kontakt som, for de fleste, er vanskelig å oppnå i den daglige tjenesterutine.

Ordningen medfører også at misforståelser og irritasjonsmomenter på troppsplanet, begge veger, kan diskuteres i all gemyttlighet og i de fleste tilfeller rettes på.

Ved at kpsjefene deltar i det sentrale tillitsmannsutvalg, muliggjøres en forenkling av arbeidsprosedyren i og med at spørsmål som angår et enkelt kompani kan belyses fra to sider. Saken kan diskuteres og eventuelt løses på stedet.

Min konklusjon blir derfor at jeg finner prøveordningen med det utvidede tillitsmannsutvalg som en nyttig forbedring. Den forenkler og effektiviserer arbeidet i utvalgene.

Ordningen bør bli permanent.»

Med hensyn til det sentrale utvalg vil undertegnede framholde ordningen som meget positiv. Foruten kpsjef eller NK med tillitsmann, møter normalt et ulikt antall nøkkelpersonell fra ledelsen, avhengig av hvilke og hvor mange saker som er oppført på dagsorden.

Ved denne ordning oppnår man blant annet å knytte en nær kontakt mellom tillitsmennene og det ulike nøkkelpersonell, samtidig som sakene i større grad enn tidligere kan drøftes fra flere ulike synsvinkler og realitetsbehandles på stedet uten ytterligere møter innen ledelsen. Ordningen har også ført til større åpenhet mellom tillitsmennene og ledelsen (ikke bare sjefen), samtidig som befalet jevnt over har fått øynene mer opp for den nytten en kan trekke ut av et positivt samarbeide og derved økt befalets interesse for denne del av virksomheten.

Konklusjon:

Ordningen med de utvidede tillitsmannsutvalg er på grunnlag av høstede erfaringer en avgjort forbedring fra tidligere. Befalet er blitt mer direkte engasjert og interessen derved økt. Guttene har fått følelsen av at de blir hørt, at sakene blir tatt alvorlig og ikke minst, at tillitsmannsordningen har en misjon og ikke bare blir betraktet som en papirbestemmelse som ledelsen av den grunn ser seg forpliktet til å opprettholde.

I Ø II vil, hvis ikke annet blir besemt, også gjennomføre denne ordning i kommende år.»

Virksomheten har i 1969 vært av omtrent samme omfang som tidligere. De tall som refereres i det følgende er bygget på de referater fra møtene i de sentrale tillitsmannsutvalg som sendes Ombudsmannen. I tillegg kommer så virksomheten i de lokale tillitsmannsutvalg på kompaninivå/tilsvarende.

Hæren	29	(38)	utvalg med	191	møter	(198)
Sjøforsvarets landstasjoner	22	(23)	»	»	175	» (175)
Fartøyer	14	(14)	»	»	76	» (81)
Luftforsvaret	24	(26)	»	»	213	» (234)
Total	89	(101)	utvalg med	655	møter	(688)

Tallene for 1968 i parentes.

Antall utvalg og møter er stort sett som i fjor. Det er noen færre utvalg i Hæren som har sendt inn referater fra sine møter. Dette er i det alt vesentlige mindre avdelinger som vanligvis ikke har så mange mannskaper i tjeneste at de skal holde regelmessige tillitsmannsmøter.

Når det gjelder fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er det ikke store endringer fra tidligere år.

Utvalgene har i år behandlet 4 180 saker (4 112) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1 577	(1 525)
Sjøforsvarets landstasjoner ..	944	(976)
Fartøyer	374	(366)
Luftforsvaret	1 285	(1 245)

Fordelingen på de enkelte saksområder ser slik ut:

1. Beordring, overføring m. v., dimittering	69	(78)
2. Kommandert tjeneste	443	(437)
3. Disiplinærsaker, Forholdet mellom befal og menige	67	(41)
4. Uniformer m. v.	381	(342)
5. Underbringelse m. v.	720	(721)
6. Forpleining og hygiene	443	(445)
7. Permisjoner	370	(357)
8. Kantiner	98	(136)
9. Velferd	784	(815)
10. Idrett	155	(129)
11. Kommunikasjoner	133	(127)
12. Økonomiske forhold	50	(40)
13. Sosial- og sykesaker	54	(30)

14. Forsvarets skolevirksomhet .	36	(22)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	32	(41)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	214	(211)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjefene	132	(140)

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn til Ombudsmannen referater fra 12 utvalg som har avholdt 18 møter. Det er behandlet 115 saker. De største saksgruppene er følgende:

Beordring m. v.	4	saker
Kommandert tjeneste	9	»
Disiplinærsaker	2	»
Uniformer m. v.	10	»
Underbringelse m. v.	18	»
Forpleining	5	»
Permisjoner	10	»
Kantiner	4	»
Velferd	28	»
Kommunikasjoner	4	»
Økonomiske forhold	2	»
Sosial- og sykesaker	3	»
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	2	»
Orienteringer om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	8	»
Tjenestlige orienteringer	6	»
Saker reist av tillitsmennene	75	»
Saker reist av formennene	40	»

Det er også i år avholdt en rekke distriktsvise tillitsmannskonferanser hvor Ombudsmannen har vært representert. Foruten de vanlige generelle orienteringer om forhold av særlig interesse for tillitsmennene, er det ved de fleste konferanser behandlet konkrete saker som mannskapene er opptatt av.

I den følgende fortegnelse over hvilke kommandoer som har holdt konferanser, er det også tatt med de saker som har vært oppe til behandling.

Luftkommando Nord-Norge 6.—7. mars 1969:

Regler for beskikkelse av flysoldater til vingsoldater og korporaler.

Permisjonsskoene — muligheter for en reparasjon i løpet av tjenestetiden.

Våpenmerke/våpensnor for personell ved LVA-bataljonen.

Prøveordning for bruk av sivile klær for korporaler og menige under permisjon.

Kan gjeldende rabattordninger på våre kommunikasjonsmidler reguleres slik at mannskapene i Nord-Norge for kompensasjon for de lange og kostbare reiser de må gjennomføre, sammenliknet med mannskapene i Sør-Norge?

Opprettholdelse av 25 pst. moderasjon med

bussrutene i Finnmark også i sommerhalvåret.

To gratis permisjonsreiser for 12 mndr.s mannskaper.

Etter någjeldende praksis utbetales ikke reisegodtgjørelse for gratis permisjonsreise for strekninger hvor militært fly nyttes. Ordningen menes å være både ugunstig og urettferdig. Er det mulig å endre dette?

Når en ser på den betydelige forskjell i priser mellom Nord-Norge og Sør-Norge, synes det rimelig at mannskapene i Nord-Norge får en økning av tjenestetillegget som utjevner forskjellen.

Vil tjenestetillegget bli oppjustert ved evt. innføring av merverdiavgiften.

Dimitteringsgodtgjørelse.

Behov for 4 måltider pr. dag.

Velferdspersonell ved utestasjonene.

Egen velferdsoffiser i Bodin leir.

Har Statens kantiner planer om å opprette en filial i Honningsvåg?

Kantineprisene i det militære sammenliknet med den sivile sektor av Statens kantiner.

Det menes at prisene i nordnorske kantiner er betydelig høyere enn i landet for øvrig. Kan det gjøres noe for å bøte på denne åpenbare urettferdighet?

Salg av øl i mannskapskantinene.

Julegaver — svikt i den annonserte ordning julen 1968.

Manglende og mangelfulle lokaler for fritidsaktivitetene ved Bardufoss flystasjon.

Tildeling av 35 mm kinoanlegg til stasjoner som ligger langt fra fast kino.

Det er et sterkt ønske om å kunne få week-endpermisjon evt. fridager etter endt vakt i forbindelse med langpermisjon, uten trekk av ekstra fridager.

Forlengelse av week-endpermisjoner ved isolert beliggende stasjoner.

Det bør gis ekstra fridager for all ekstra-tjeneste, og mannskapene ved Finmarksstasjonene bør få 1½ perm dag pr. måned.

Tannlegeordningen for utskr. mannskaper ved utestasjonene. Er det mulig å la mannskapene konsultere sin egen tannlege under permisjon i hjemmet, evt. med ekstra perm-dager — særlig for de som må reise bort fra hjemmet for å komme til sin tannlege.

Bruk av fly ved hjemreise etter dimisjon.

Utvidelse av funksjonsplanen for å kunne gjennomføre 5-skiftsordning for korporaler og menige ved L. st. Honningsvåg.

Bare spesielt utvalgte mannskaper bør plasseres på Finnmarksstasjonene for i mulig utstrekning å unngå de problemer som personell med tilpasningsvansker kan forårsake på disse stasjonene.

Tillitsmannskonferansene bør alternere mellom LKN's stasjoner.

Luftkommando Sør-Norge/Sola flystasjon
16.—17. september 1969:
Moderasjon på NSB-bussene.
Justering av Luftforsvarets signalliste.
Permisjonsreiser med Luftforsvarets fly.
Kantinevirksomheten.
Økning av tjenestetillegget for korporaler og menige.
Bedre økonomiske kår for de gifte utskrevne mannskaper slik at Forsvaret er i stand til å skjønne sitt sosialpolitiske ansvar for dette personell.

Sjøforsvarskommando Nord-Norge/Tromsø
sjøforsvarsavsnitt 17.—18. november 1969:
Sivilt antrekk på permisjon.
To gratis hjemreiser for 12 måneders mannskapene.
Forhøyelse av tjenestetillegget.
Idrettsanlegg ved fortene.
Velferdstjenesten.

Harstad sjøforsvarsavsnitt 29.—20. november:
Etablering av kantine på hvert av O/S-fartøylene.
Oppregulering av kostøret og soldatenes dagpenger grunnet forestående prisstigning.
Bekledning — bedre treningsdrakter, bedre vinterskotøy, muligheter for å få utlevert 2 permisjonsuniformer i Kystartilleriet.
Sivil på permisjon over 24 timer.
Desinfisering av skotøy ca. 3 ganger i løpet av tjenestetiden.
Retten til en gratis rikstelefonsamtale pr. måned.
Flere velferdsarrangementer.
Pilssalg i kantine.
Kantineprisene.
Større distribusjon av aviser til fartøylene.

Narvik sjøforsvarsavsnitt 21.—22. november:
Orientering fra Ombudsmannen om videre saksbehandling av rutinemessige rapporter og saker tatt opp under de distriktstiltillitsmannskonferanser.
Fast ordning for regulering av innkommanderingstillegget.
Endring i opplegget for den årlige konferanse for sjefer og tillitsmenn.
Kompensasjon for moms på kostøret.
Regulering av kostøret.
Kantinepriser i forhold til soldatenes dagpenger.
Daglønnen bør heves.
Behov for flere gratis hjemreiser for soldater som avtjener sin verneplikt langt fra hjemmet.

Utvidet adgang til bruk av fly på permisjon og tjenestereiser.
En utvidelse av de eksisterende tilskudds- og stønadsordninger.

Luftkommando Sør-Norge/Rygge flystasjon
1.—2. desember 1969:
Orientering til vernepliktige om økonomiske vilkår og stønadsordninger ved innkallelsen til tjeneste.
Hustru-/familietillegget, tjenestetillegget og kostøret.
Elevene ved Lutvatn ønsker tillatelse til oppbevaring av sivil tøy i leiren.
Status vedrørende utlevering av permisjonskjorte nr. 2, samt ny permisjonsuniform til mannskapene.
Status når det gjelder spørsmålet om adgang til å gå sivilt kledd etter endt tjeneste.
Tannlegeordningen på Rygge flystasjon for Trøgstad btt. og Våler btt.
Kantinetjenesten — drift og priser.
Vurdering av mulighetene for salg av øl i kantine.
Bør det være et utvalg av tillitsmenn som får anledning til å uttale seg m. h. t. disiplinærsaker som angår korp./menige?
Flere gratis permisjonsreiser.
Politisk virksomhet i Forsvaret.
For ikke-medlemmer av Statskirken bør det være anledning til å nekte deltakelse i «Prestens time».

Distriktskommando Sørlandet/Sjøforsvarskommando Sørlandet 3.—4. desember 1969:
Mannskapenes økonomiske kår.
Arbeidstiden.
Sivilt antrekk på permisjon.
Adgang til flere gratis hjemreiser i tjenestetiden.
Kantineprisene.
Skatt av forsørgertillegget.
Politisk virksomhet i Forsvaret.
Fordeling av forsvarsutgiftene.

I forbindelse med en del av tillitsmannskonferansene ble det også i år lagt opp til møte mellom tillitsmennene og Ombudsmannen en av møtedagene. På disse møtene er det avviklet et program som ligger nær opp til de «tillitsmannskurs» som nå skal gjennomføres ved den enkelte avdeling.

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 15 saker samt 1 fra 1968. Av de saker som er tatt opp av den enkelte soldat eller deres pårørende, gjelder 3 klager over utbetaling av forsørgertillegg til nærmeste pårørende. Fire saker gjelder utbetalin-

gen av hustru- og barnetillegg. Tre saker gjelder spørsmål om forskjellige former for godtgjøring i forbindelse med repetisjonsøvelse. I enkelte av disse saker er den tidligere avgjørelse endret, i de øvrige har Ombudsmannen ikke hatt noe å bemerke til den avgjørelse som er truffet.

Når det gjelder de vernepliktige mannskapers økonomiske forhold er det først og fremst de vernepliktige med familie, hvor hustruen av en eller annen grunn ikke kan ta eller få arbeid utenfor hjemmet, som er spesielt vanskelig stillet. Nemnda redegjorde for dette forhold i beretningen for 1968. Disse spørsmål har i år vært meget diskutert på tillitsmannskonferansene, og det har vært fremmet til dels sterk kritikk. Særlig er dette kommet til uttrykk etter at budsjettforslaget for 1970 ble kjent.

På bakgrunn av de diskusjoner som har funnet sted på årets tillitsmannskonferanser, fant Ombudsmannen grunn til å orientere Stortingets forsvarskomite om sitt syn på mannskapenes økonomiske forhold før Forsvarsbudsjettet ble behandlet av Stortinget. I skriv av 11 november uttalte Ombudsmannen følgende:

«Vernepliktige mannskaper inne til tjeneste er meget opptatt av ovennevnte spørsmål som svært ofte tas opp til diskusjon på den enkelte avdelings tillitsmannsmøter og på de distriktsvise tillitsmannskonferanser som holdes årlig i den enkelte kommando.

Det sentrale tillitsmannsutvalg ved Sola flystasjon har i sitt møte den 7. nov. d.å. diskutert tjenestetillegget og hustrutillegget, og har besluttet å gjøre sitt syn kjent for Stortingets forsvarskomite via Ombudsmannen for Forsvaret. Vedlagt oversendes Sola flystasjons skriv av 7 d.m. bilagt referat av protokoll fra tillitsmannskonferansen for LKS — Sola flystasjon med underliggende stasjoner avholdt 16. og 17. september 1969. De forannevnte spørsmål er behandlet under sak 1/69 s. 7 og 2/69 s. 8.

Når det gjelder tjenestetillegget synes det å være på det rene at mannskapene fra 1/1-70 vil være dårligere stillet enn mannskapene var forrige gang tjenestetillegget ble forhøyet 1/1-67. Den foreslåtte økning på 50 øre skal dekke den alminnelige prisstigning siden 1/1-67 og prisstigningen som følge av det nye avgiftssystemet. Tjenestetillegget må imidlertid sees også i nær sammenheng med kantineprisene. I budsjettproposisjonene for 1969—70 er det opplyst at Statens kantiner vil få en økt utgift på 2,2 mill. kr. som følge av det nye avgiftssystem. Det vil neppe være mulig å ta dette igjen ved en høyere omsetning, og en ytterligere forhøyelse av prisene er derfor sannsynlig. Hertil kommer nytt lønnsoppgjør våren 1970 som også vil måtte resultere i prisforhøyelser. Det er videre bebudet forhøyelse av porto- og telefonavgifter. Det er etter min oppfatning lite sannsynlig at alt dette vil dekkes av den foreslåtte forhøyelse av tjenestetillegget.

Spørsmålet om større forskjell mellom tjenestetillegget for korporaler og menige er også tatt opp på tillitsmannskonferansen. Det er på

det rene at utviklingen her har vært skjev. Jeg viser i den forbindelse til Ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget for 1965 — dok. nr. 7 (1965—66) s. 20 sp. 2, hvor dette spørsmål er nærmere omtalt. Tillegget er senere hevet til kr. 10,—, men bare under repetisjonsøvelser. I budsjettproposisjonen for 1970 er det foreslått et kurstilllegg, stort kr. 20,—, i tillegg til de ydelser som gis i dag, også bare under repetisjonsøvelser. Dette beløp totalt sett er en reell bedring av korporalenes kår i forhold til de meniges, men får liten betydning for Luftforsvarets korporaler og Sjøforsvarets ledende menige som ikke innkalles til repetisjonsøvelser.

De vernepliktige har i lang tid krevet tjenestetillegget indeksregulert og reguleringen knyttet til levekostnadsindeksen. Tjenestetillegget ble forrige gang regulert 1/1-67. Tjenestetillegget var den gang ikke regulert siden 1/1-61. Med så lange mellomrom er det klart at svært mange ikke vil få noen form for kompensasjon for prisstigningen. Et krav om en eller annen form for automatisk regulering er således berettiget. Denne regulering kan imidlertid ikke knyttes til levekostnadsindeksen som omhandler andre varer og tjenester enn de tjenestetillegget er ment å dekke.

Når det gjelder hustru-, barne- og forsørger-tillegg er hustrutillegget foreslått forhøyet med kr. 18,— pr. mnd. som kompensasjon for den økning i omsetningsavgiften som vil finne sted fra 1/1-70. For de andre tilleggs vedkommende er det ikke foreslått noen forhøyelse. Noen reell bedring i den økonomiske situasjon for menige mannskaper som er gifte og har forsørgelsesbyrde vil således ikke skje. Det er helt på det rene at den økonomiske situasjon for mannskaper med forsørgelsesbyrde er meget vanskelig, spesielt i de tilfelle hvor hustruen ikke kan ta arbeid utenfor hjemmet pga. sykdom, små barn eller bosted hvor det er vanskelig å få arbeid. Vanskelighetene er imidlertid størst for familier bosatt i pressområder med høye husleier. Velferdsutvalget foreslo i sin delinnstilling av 15. juli 1966 en forsørger-tilleggsordning basert på et grunntillegg og et botillegg, slik at man kunne hjelpe dem som hadde spesielt høye boutgifter. Forsvarsdepartementet gikk ikke inn for en slik ordning, jeg viser i den forbindelse til St. prp. nr. 1 tillegg nr. 3 (1966—67). Slik situasjonen ligger an i dag synes det å være påkrevet enten med en vesentlig økning av de forskjellige tillegg, eller en differensiert tilleggsordning slik at man spesielt kan hjelpe alle dem som må betale en høy husleie for i det hele tatt å få et sted å bo.

Frem til 1963 hadde man en ordning som ga en mulighet for å tilstå et ekstraordinært forsørger tillegg med inntil 50 pst. forhøyelse av det ordinære tillegg. Om denne ordning uttalte Ombudsmannsnemnda følgende i sin beretning til Stortinget for 1965:

«Adgangen til dette falt bort sammen med den siste forhøyelse. Begrunnelsen var at de nye satsene som gjaldt for alle var like høye som de gamle satsne pluss det ekstraordinære tillegg det var adgang til å tilstå. Dette var nok riktig i det øyeblikk satsene ble vedtatt, men har på grunn av prisstigningen ikke gyldighet i dag. Det var en svekkelse av hele stønadskravet at den adgang til å tilstå ekstra tillegg i særlige tilfelle falt bort. Selv om tilleggene nå

skulle bli forhøyet bør adgangen til å tilstå ekstraordinære tillegg gjennomføres. De økonomiske forhold for mannskapene er så forskjellig at ensartede satser for alle ikke vil gi noen rettfærdig løsning av deres økonomiske problemer.»

Jeg tror de senere års erfaringer bekrefter riktigheten av denne uttalelse. Nå har man en viss mulighet for å hjelpe de vanskeligst stillede gjennom den økonomiske sosialhjelpen. Det er imidlertid relativt beskjedent det beløp som er avsatt til dette formål, for 1970 kr. 172 400,—, en økning på kr. 45 000,— fra i år. Gjennom denne ordning kan det bare ydes engangstilskudd og dette er ingen tilfredsstillende løsning. Selv om denne ordning som nevnt er en god hjelp for enkelte i en vanskelig økonomisk situasjon, representerer ikke dette noen løsning på mannskapenes problemer i denne forbindelse.

Forsvarets velferdstjeneste satte i sin tid ned et utvalg som fikk i oppdrag å vurdere hele forsørgertilleggsordningen. Dette utvalg avga sin innstilling i mai i år. Utvalget har utarbeidet forslag til forskjellige alternative løsninger som representerer en forbedring av den nåværende ordning. Jeg kjenner imidlertid ikke til hva som er skjedd med innstillingen, bortsett fra at den skal være oversendt Forsvarsdepartementet.

Mannskapenes økonomiske forhold må sees i sammenheng, bl. a. må tjenestetillegget sees i relasjon til mulighetene for gratis permisjonsreiser. Det er ikke lett å foreta en prioritering, noe som ut fra den økonomiske situasjon vel er nødvendig. Ut fra mine erfaringer synes det imidlertid å være klart at mannskapene som er gifte, og hvor hustruen ikke kan ta arbeid utenfor hjemmet, i dag er de som er vanskeligst stillet.»

I beretningen for 1968 uttalte Nemnda at man burde overveie nærmere om forsørgertillegget, som i prinsippet ikke er forskjellig fra andre sosiale trygdeordninger, burde løsrives fra Forsvarsdepartementets budsjett og overføres til Sosialdepartementet og administreres av sosialtrygden.

Dette er et spørsmål Forsvarsdepartementet drøftet med Sosialdepartementet i 1964. Sosialdepartementet frarådet den gang en slik overføring til det sivile trygdeverk eller den kommunale sosialadministrasjon, vesentlig som følge av at hverken trygdekassene eller sosialkontorene den gang var utbygget i tilstrekkelig grad til å kunne påta seg arbeidet. På bakgrunn av Nemndas uttalelser har Forsvarsdepartementet på ny tatt saken opp med Sosialdepartementet som har svært følgende:

«En har mottatt det ærede departements henvendelse av 17. mars d. å.

Saken har vært forelagt Rikstrygdeverket, en viser til vedlagte gjenpart av skriv derfra av 28. mai d. å.

Spørsmålet om å involvere de kommunale sosialkontorer i forsørgertilleggsordningen er behandlet i skriv herfra av 25. februar 1965. Selv om antallet sosialkontorer er øket en del siden denne uttalelse ble gitt, har dette ikke

ført til slike endringer i kontorenes bemanning m. v. at Sosialdepartementet finner grunn til å endre sitt tidligere standpunkt.

Heller ikke når det gjelder trygdekassene er situasjonen slik at dette departement finner å kunne fravike det syn som det er gitt uttrykk for i ovennevnte skriv.

En beklager at saken ikke har latt seg ekspedere så rask som det ærede departement anmodet om.»

Spørsmålet om tilbakebetaling av for meget utbetalt forsørgertillegg er tatt opp av en vernepliktig. Ombudsmannen har i år også hatt henvendelser fra tjenestemenn om det samme forhold, og viser til det som er sagt om dette forhold under avsnittet «Befalssaker».

Sykesaker.

Det er behandlet 28 nye saker samt 9 saker som ikke ble ferdig behandlet i fjor.

Ni saker gjelder henvendelser fra personell som tidligere har utført militærtjeneste og under denne blitt påført skader som ikke er helbredet. De har nå som følge av dette store økonomiske problemer.

I en sak opplyser vedkommende at han har vært under legebehandling for en skade han pådro seg under militærtjeneste. Han var i november 1960 utsatt for et uhell som førte til delvis lammelse i høyre side. Lammelsen gikk senere tilbake, men sentralnervesystemet har fått varig skade. Han har siden 1962 hatt forskjellig arbeid, ofte med sykeavbrudd pga. hodesmerter. De siste tre år har han vært lagerhjelp på et mekanisk verksted med ca. kr. 17 000,— i årslønn. Han har hustru og to barn og opplyser at han nå har det meget vanskelig økonomisk.

Av sykesaksdokumentene fremgår at det ikke er vist ansvarsbetingende opptreden fra Forsvarets side. Han har videre fått de trygdeytelser som er hjemlet i gjeldende bestemmelser. Det er således intet å bebreide myndighetene, men det er på den annen side åpenbart at han har lidd et ikke uvesentlig økonomisk tap på grunn av det uhell han var utsatt for under sin pliktige militærtjeneste.

I en annen sak fikk vedkommende under spredt orden en kvist inn i høyre øye. Han fikk varig mén, dobbeltsyn, og hans lege har opplyst at han måtte oppgi sitt tidligere yrke som snekker. Han har ikke maktet å få noe annet passende arbeid og har gått arbeidsledig en del av tiden etter skaden. Heller ikke i denne saken var det vist ansvarsbetingende opptreden fra Forsvarets side. Skadesaken er behandlet etter Lov om yrkesskadetrygd. I august 1967 ble uføregraden satt til mindre enn 15 pst. I 1968 ble saken vurdert på ny, og uføregraden igjen satt til mindre enn 15 pst., hvorfor pensjon ikke ble tilkjent.

I begge forannevnte saker orienterte Om-

budsmannen om mulighetene for å søke om billighetserstatning av statskassen.

Ombudsmannen har hatt henvendelse fra tre personer som under sin militærtjeneste før siste krig ble påført en så alvorlig sykdom at de har fått nedsatt sin ervervsevne vesentlig. Ingen av disse har gått inn under de trygdeordninger vi har hatt for vernepliktige mannskaper etter krigen. De har hatt en spesiell stønad av statskassen, og dette har gitt dem dårligere økonomiske kår enn tilfelle har vært for dem som har gått inn under militær uføretrygd og senere ordninger. Alle tre har fått sine livsmuligheter vesentlig redusert på grunn av sykdom pådratt under pliktig militærtjeneste. De har hatt dårligere økonomiske kår enn mannskaper utsatt for det samme etter krigen. De er alle blitt eldre med reduserte ervervsmuligheter. I denne situasjon opplevde de at den pensjon de hadde av statskassen ble stoppet. Begrunnelsen for dette er at stønaden skal erstattes av gjeldende trygde. Det er imidlertid, såvidt Ombudsmannen har kunnet bringe på det rene, ikke sørget for at trygden er bragt i orden før stønaden er stoppet, med den følge at disse tre ble enda dårligere stillet. Ombudsmannen tok dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet som igjen anmodet Lønns- og prisdepartementet om at stønad av statskassen måtte bli utbetalt inntil deres saker var vurdert på ny og formelt overtatt av Yrkesskadetrygden.

Ti av de saker som er behandlet i år gjelder klager fra personell som nottopp er ferdig enten med sin forstegangstjeneste eller repetisjonsøvelse, og som enten er dimittert som syke eller som er blitt syke etter endt tjeneste.

En vernepliktig ble syk etter repetisjonsøvelse. Han var fra tidligere plaget av isjias, men fullt arbeidsfør. Han gjorde oppmerksom på dette ved fremmøte, men ble allikevel forlagt i telt med den følge at sykdommen brøt ut igjen. Han ble dimittert som sykmeldt og ble gående syk lenge. Han fikk forsørgertillegg for en del av tiden med fratrekk for utbetalt syketrygd. Han hadde kone og to barn, og hans hustru ventet det tredje barnet. Han hadde stor gjeld fra tidligere og hadde ingen mulighet for å greie seg med det han fikk utbetalt i trygd. Han fikk en engangsstønad av den økonomiske sosialhjelpen og støtte av vernepliktige familiers fond i påvente av behandlingen av hans søknad om billighetserstatning. Denne ble innvilget med kr. 10 000,—.

En vernepliktig falt ut av overkøyen og brakk håndleddet. Han ble dimittert for $\frac{1}{2}$ år. Han var arbeidsudyktig og fikk bare utbetalt sykepenger, og fikk i tillegg til dette forlenget sin tjenestetid med $\frac{1}{2}$ år.

De tjenestemessige og økonomiske proble-

mer som oppstår for mannskaper som dimitteres som syke eller skadede har Nemnda gjort rede for i beretningene til Stortinget for 1967 og 1968. For mange blir situasjonen svært vanskelig fordi de bare får utbetalt trygdekassens vanlige ytelser og trygd etter Yrkesskadetrygdens bestemmelser om sykdommen blir langvarig. De fleste lider på denne måte et økonomisk tap som de finner det meget urimelig at ikke Forsvaret yter full erstatning for.

Hjemlen for den erstatningsrettslige praksis som følges i forbindelse med sykdom/ulykker under militærtjeneste er i dag Lov om yrkesskadetrygd av 12/12-1958 § 42. Etter denne bestemmelse har ingen krav på erstatning utover trygden med mindre det fastslås grov uaktsomhet eller forsettlig opptreden fra «arbeidsgivers» side og dette må være fastslått i straffedom. Det er nå reist tvil om rimeligheten i denne bestemmelse i et vanlig sivil frivillig arbeidsforhold, og saken er bebudet tatt opp i Stortinget. Hvis denne bestemmelse anses urimelig anvendt på en sivil, frivillig arbeidsavtale, synes det nokså klart at bestemmelsen virker enda urimeligere anvendt på militære mannskaper som under en pålagt pliktig militærtjeneste blir utsatt for en ulykke eller et uhell som er en direkte følge av tjenesten. Som Nemnda i tidligere beretninger har pekt på, synes det å være god grunn til å se nærmere på den praksis som følges i dag.

Som nevnt i beretningen for 1968 tok Ombudsmannen opp med Forsvarsdepartementet de vanskeligheter som meldte seg for det personell som blir syke eller skadet og dermed dimittert midlertidig, og pekte på at det måtte gjøres noe for denne gruppe utover det som var gjort for å redusere antallet dimitterte. Forsvarsdepartementet har anmodet Forsvarets sanitet om å gi en kortfattet samlet oversikt over de muligheter som eksisterer i dag og hvordan disse arter seg i praksis for det enkelte mannskap og dets pårørende. Departementet har også anmodet om forslag til forbedringer.

Ved dimittering av syke/skadede mannskaper med forsørgelsesbyrde blir nå forsørgertillegg utbetalt i inntil 12 måneder. Fra forsørgertillegget gjøres det imidlertid fradrag for de dagpenger mannskapet og hans familie får fra syketrygden. Ombudsmannen tok dette spørsmål opp med departementet og pekte på det urimelige i at forsørgertillegget som utbetales for hustru og barn når mannen gjør militærtjeneste skal reduseres også med de sykepenger mannen får utbetalt av trygdekassen under sykdom etter dimisjon. Hustru- og barnetillegget er beregnet på hustruens og barnas underhold, og den naturlige konsekvens av dette måtte være at mannen, når han ble

syk og dimittert, måtte få beholde de sykepen-ger han hadde krav på. Hvis ikke måtte også han leve av hustru- og barnetillegget i den tiden han var sykemeldt. Forsvarets sanitet hadde også tatt dette spørsmål opp med Forsvarsdepartementet. Departementet var enig i at gjeldende ordning var urimelig og tok saken opp med Lønns- og prisdepartementet som uttalte:

«Lønns- og prisdepartementet finner etter det opplyste å kunne samtykke i at dagpenger til mannskapet fra syketrygden ikke trekkes fra forsørgertillegget ved utbetaling av forsørgertillegget til familien til mannskaper som dimitteres etter sykdom/skade påført under tjeneste.»

For fremtiden skal således bare sykepen-ger til hustru og barn trekkes fra i familietillegget. Denne ordning er gjennomført fra 1. desember 1969. De mannskaper som er dimittert før denne dato, men fortsatt syke, skal gå inn under ordning.

En vernepliktig klaget til Ombudsmannen over at han var dimittert av legen ved den avdeling hvor han skulle påbegynne sin første-gangstjeneste til tross for at han like før av legekommisjon var ansett tjenestedyktig. På grunn av familie- og arbeidsforhold var det meget om å gjøre at han fikk gjort ferdig sin militærtjeneste.

Til tross for at han var avhengig av daglig behandling på sykestuen, hadde legekommisjonen ansett ham for tjenestedyktig. Legen ved vedkommende avdeling dimitterte ham imidlertid. Ombudsmannen tok saken opp med Sjefslegen for vedkommende forsvarsgren, som bestemte at slik forholdene lå an skulle tjenes-ten gjennomføres. På grunn av misforståelser gikk det imidlertid vel to uker før han på ny ble innkalt til tjeneste, og dermed oppsto det problemer med å få disse 14 dagene godkjent som tjeneste, likedan med dagpenger, familie-tillegg og andre ytelser i denne periode. Etter adskillig korrespondanse og etter at saken var forelagt departementet, ble det bestemt at soldaten, fordi han uforskyldt hadde fått et avbrudd i tjenesten, skulle ha denne tiden godkjent som tjeneste. Han fikk dessuten utbetalt forsørgertillegg, innkommanderingstillegg samt kosttillegg for denne tiden.

Velferdsoffiserene ved militære avdelinger har et ikke ubetydelig arbeid med å skaffe sol-datene fritidsjobber. En velferdsoffiser reiste overfor Ombudsmannen spørsmålet om det økonomiske ansvar i tilfelle en soldat ble skadet eller skadet andre under utførelsen av en slik fritidsjobb. Ombudsmannen tok saken opp med departementet, idet det syntes noe uklart om gjeldende trygdeordninger gjaldt ved utførelsen av slike fritidsjobber.

I sit svar refererte departementet et skriv som i 1965 var sendt Forsvarets velferdstjeneste om det samme spørsmål. I nevnte skriv het det bl. a.:

«Menige mannskaper i Forsvaret er trygdet på «24-timers basis», også under utførelse av fritidsjobber. Dette vil da innebære at statens (Forsvarets) erstatningsansvar for skade eller sykdom som mannskapene pådrar seg under slike fritidsjobber er begrenset til trygdeytelsene, jfr. yrkesskadetrygdlovens § 42.

Når det gjelder skade på tredjemann som forvoldes av mannskaper på fritidsjobber, må det antas at Forsvaret ikke har noe «husbondansvar» i analogi med Norske Lovs 3 — 21.2., idet dette ansvar påligger den aktuelle arbeidsgiver.

Uansett dette bør ikke vedkommende for-midler (velferdskontor) sende mannskaper ut på jobber, når de vet at vedkommende ikke er skikket for jobben.»

Sosiale saker.

Ombudsmannen redegjorde i beretningen for 1968 for det initiativ som var tatt i 1966 og 1967 for å få familietilleggene fritatt for beskatning. Finansdepartementet fremmet forslag om dette i Ot. prp. nr. 52 (1968—69) og uttalte bl. a. at det ikke kunne anføres sær-lig tungtveiende argumenter mot at disse til-legg ble utbetalt som skattefrie nettobeløp. Departementet forutsatte imidlertid at vedkommende myndighet måtte vurdere om skat-tefrihet burde føre til en reduksjon av de fast-satte satser og at skattefriheten måtte tas i be-traktning ved fremtidige reguleringer. Stortin-get har senere vedtatt departementets forslag.

Av de 6 saker som er behandlet i 1969 gjel-der to spørsmål om beskatning, to gjelder spørsmål om oppsigelse fra sivil stilling under militærtjeneste, de to øvrige saker gjelder økonomiske problemer. Ingen av disse saker er av en slik art at det er grunn til å omtale dem i beretningen.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 4 saker hvorav 2 ikke er ferdigbehandlet. I to saker var det klaget over militære skolars vurdering av vedkommende elevs skikkethet som befalingsmenn, en vurde-ring som hadde ført til frabeordning i begge til-felle. Ombudsmannen fant ikke at avgjørelsen ga grunnlag for tiltak fra Ombudsmannens side.

En tillitsmann tok opp spørsmålet om å få etablert en stipendieordning til hjelp for de mannskaper som følger undervisningen ved sivile skoler/kurs, slik at disse mannskaper kunne få den samme økonomiske hjelp som de mannskaper som tok kurs godkjent eller arrangert av Forsvarets sivilundervisning. Et-ter hans oppfatning var det et misforhold til

stede i dag. Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets sivilopplæringsråd som kunne opplyse at rådet allerede hadde sendt frem til Forsvarsdepartementet et forslag til endringer i gjeldende regler for stønad. Det nye forslag tok hensyn til tillitsmannens innvendinger. Forslaget er nå til behandling i departementet.

Tillitsmannsutvalget ved en av Hærens avdelinger drøftet spørsmålet om støtte til mannskaper som måtte reise til nærmeste by for å avlegge en prøve eller eksamen ved sivile skoler. Utvalget mente at den nåværende støtteordning ikke var tilfredsstillende sett i relasjon til det som ellers ble ytet i støtte til sivilundervisningen.

Det forannevnte forslag fra Forsvarets sivilopplæringsråd om nye retningslinjer for stønad vil løse også dette spørsmål.

Vervet personell.

Det er behandlet 10 saker hvorav 1 fra 1968. To saker er ikke ferdigbehandlet.

En tidligere vervet klaget over at han ikke var utbetalt bonus etter at han var blitt løst fra sin vervingskontrakt for å tiltre en sivil stilling. Hans søknad om å få utbetalt bonus for den tiden som var avtjent var avslått av Forsvarsdepartementet.

I det skriv fra vedkommende forsvarsgren hvor han var blitt løst fra vervingskontrakten, var det meddelt ham at spørsmålet om eventuell utbetaling av bonus var tatt opp med høyere myndighet. Han var blitt løst fra sin vervingskontrakt fordi han hadde fått en passende sivil stilling. Personellsituasjonen gjorde det mulig å løse ham fra kontrakten som løp ut på et tidspunkt på året som ville gjøre det vanskelig å få en sivil stilling. Bonus kan utbetales i helt spesielle tilfelle av velferdsgrunner. Departementet fant ikke at det i dette tilfelle forelå grunnlag for utbetaling av bonus.

Ombudsmannen fant ikke at den avgjørelse som var truffet i bonusspørsmålet var urimelig. Forutsetningen for utbetaling av bonus er at man står kontraktsperioden helt ut. I rene unntakstilfelle hvor det foreligger «tvingende velferdsgrunner» for å heve kontrakten kan bonus utbetales. Det var i den sammenheng tenkt på tilfelle f. eks. av dødsfall i den nærmeste familie eller andre omstendigheter som helt endret den vervedes situasjon og forutsetninger for vervingen, og hvor det ville være åpenbart urimelig å forlange at kontraktsforholdet skulle fortsette. I slike tilfelle ville bonus kunne utbetales etter spesiell vurdering i det enkelte tilfelle. I nærværende sak forelå ikke en slik situasjon. Ombudsmannen fant derfor ikke grunn til å foreta seg noe i saken.

En vervet klaget over at han var blitt oppsagt fra sin vervingskontrakt. Grunnlaget for oppsigelsen var at han var refset. Han mente selv at han hadde utført sin tjeneste tilfredsstillende. Han hadde et år igjen av kontraktstiden og ba om Ombudsmannens bistand til å få stå kontraktstiden ut.

Ombudsmannen undersøkte saken nærmere. Det viste seg at han var refset den 24. april 1969 med tre dagers vaktarrest for oppbevaring av alkohol på sitt forlegningsrom, at han hadde latt en vernepliktig nyte alkohol på sitt forlegningsrom i nærvær av andre soldater og at han først etter gjentatte ordrer etterkom foresatts befaling om å låse opp døren til sitt rom hvor flere vernepliktige oppholdt seg.

Den 25. mai 1969 ble han refset med 12 dagers vaktarrest for beruselse på et festlokale i nærheten av forlegningen, at han ved samme anledning hadde forsøkt å hindre MP i å komme inn i lokalet, samt at han satte seg til motverge da MP skulle føre ham ut. Han var dessuten i vervingsperioden ilagt en sivil bot på kr. 150,— for beruselse under en dansetilstelning.

Grunnlaget for oppsigelsen av kontrakten var pkt. 11 a i «Retningslinjer for vervede mannskapers tjeneste i Forsvaret» hvor det heter: «Den vervede kan avskjediges dersom han viser seg uskikket eller uverdig til fortsatt tjeneste.»

Ombudsmannen fant intet å bemerke til oppsigelsen.

Hustruen til en vervet klaget til Ombudsmannen over at hennes mann var pålagt å betale tilbake ca. kr. 4 000,— som hustruen hadde mottatt i forsørgertillegg etter at mannen hadde vervet seg. Hustruen hevdet at hun ikke skjente at hun hadde fått utbetalt mer enn hun hadde krav på. Saken ble gjenstand for meget omfattende undersøkelser for å få bragt de faktiske forhold på det rene, og den ble i siste omgang avgjort av Forsvarsdepartementet som bestemte at beløpet skulle tilbakebetales.

Ombudsmannen uttalte at det avgjørende i saken måtte være om det for meget utbetalte beløp var mottatt i god tro. Den vervede hadde opplyst at han hadde hatt sjøtjeneste i det angjeldende tidsrom og derfor liten kontakt med sin hustru. Det viste seg imidlertid at fartøyet hadde ligget i havn i 3 mndr. i denne periode og at den vervede i denne tid hadde oppholdt seg om bord bare hvert 3. døgn. Vedkommende lønningsoffiser opplyste at den vervede hadde uttalt at han ville ha meldt ifra hvis han hadde vært klar over at beløpet var så stort. Han hadde heller ikke selv protestert mot at det for meget utbetalte beløp ble trukket i hans lønn med kr. 100,— pr. mnd. Ombudsmannen

kom etter en samlet vurdering av de foreliggende omstendigheter til at den vervede og hans hustru måtte forstå at de ikke hadde krav på forsørgertillegg i tillegg til lønnen som vervet og at det ikke var urimelig å kreve beløpet tilbakebetalt. Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at saken kunne bringes inn for domstolen.

Ombudsmannen har mottatt flere klager fra offiserer, sivile og menige om at de er pålagt tilbakebetaling av for meget utbetalt i lønn og godtgjørelser. En generell omtale av disse saker er tatt med under avsnittet «Befalssaker».

De øvrige saker i denne gruppe er ikke av en slik art at Ombudsmannen finner grunn til å omtale dem i beretningen.

Befalssaker.

Det er behandlet 73 saker hvorav 50 saker er fra 1969. Fjorten saker er ikke ferdig behandlet.

I 12 saker er det reist spørsmål om fast ansettelse, avskjed, avskjed på redusert lønn, oppsigelse m. v.

En sersjant hadde 6½ års midlertidig tjeneste bak seg som velferdsoffiser. Han hadde lagt for dagen særdeles gode egenskaper som velferdsoffiser. Avdelingen ville gjerne ha ham fastere knyttet til tjenesten, enten ved en åremålstilsetting eller ved fast ansettelse. Saken ble tatt opp med vedkommende forsvarsgren. Sersjanten tilfredsstiller ikke kravene hverken for fortsatt midlertidig tjeneste eller for fast ansettelse, og man fant ikke forholdene så spesielle at det var aktuelt med dispensasjon fra gjeldende bestemmelser. For å lette overgangen til sivil virksomhet ble den midlertidige tjeneste forlenget først til august 1969, deretter til februar 1970, samtidig som vedkommende avdeling og kommando ble pålagt å yte sersjanten bistand i forbindelse med overgangen til sivil virksomhet. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som ble truffet.

Tre saker gjelder fast ansettelse i Luftforsvaret. Disse saker hadde sammenheng med Luftforsvarets begrensede adgang til å inngå åremåls-/engasjementskontrakter og til yrkes-tilsetting av spesialistbefal. Vedkommende organisasjon hadde tatt opp med departementet spørsmålet om reengasjement frem til våren 1970 for å lette overgangen til sivil virksomhet. Departementet har samtykket i dette, og Ombudsmannen har intet å bemerke til de avgjørelser som er truffet.

En stabssersjant klaget over at han ikke var gitt opprykk til løytnant og beordret til tjeneste i en stilling som instruktør ved en av Forsvarets skoler som han mente han var vel kvalifisert for. Ombudsmannen tok saken opp

med vedkommende forsvarsgren som redegjorde nøye for saksbehandlingen. Det gjaldt i dette tilfelle en instruktørstilling ved en skole som utdanner befal. Det stilles i den forbindelse strenge krav, og sjefen for vedkommende forsvarsgren fant ikke å kunne anbefale stabssersjanten tilsatt som løytnant og beordret i stillingen. De øvrige søkere var heller ikke funnet skikket for stillingen som forble ubesatt både etter 1. og 2. gangs kunngjøring. Ombudsmannen var enig i den skjønsmessige vurdering som lå til grunn for avgjørelsen.

En kaptein hadde fått avskjed på redusert lønn. Han hadde deretter søkt en sivil stilling som sekretær I i Forsvaret og ble av tilsettingsrådet funnet best kvalifisert for stillingen. Ved en misforståelse var han blitt informert om dette før saken hadde vært forelagt Forsvarsdepartementet til godkjennelse, og hadde innrettet seg etter dette. Departementet nektet imidlertid å godkjenne ansettelsen i sekretærstillingen. Begrunnelsen for dette var bl. a. at kapteinen kunne dekket den samme stilling ved en innbeordring som tjenestegjørende offiser. På grunn av den spesielle situasjon som var oppstått ved at kapteinen hadde fått meddelelse om at han ville få den sivile stilling, og da han ennå ikke hadde fratrukket sin militære stilling, fant departementet å kunne samtykke i at kapteinen ble innbeordret som tjenestegjørende offiser for å dekke stillingen mot at avskjeden på redusert lønn ble annullert.

Ombudsmannen uttalte at det i bestemmelsene om avskjed på redusert lønn er forutsatt at den som får slik avskjed kan søke annen stilling i staten og det er fastsatt spesielle lønnsvilkår i slike tilfelle. Det synes å være en inkonsekvens når tilsetting i Forsvaret holdes utenom. På den annen side var Ombudsmannen enig i at det ikke kan være i Forsvarets interesse å gå veien om avskjed og ny tilsetting og dermed en høyere totallønn når vedkommende kunne vært innbeordret i samme stilling. Ombudsmannen fant derfor ikke departementets avgjørelse i saken urimelig. Kapteinen hadde imidlertid på grunn av meldingen om at han var tilsatt i den sivile stilling avslått et tilbud om en stilling i det sivile som totalt sett ville gitt ham bedre økonomiske kår og mente det var urimelig at han skulle bære det økonomiske tap på grunn av feil begått av Forsvaret. Dette spørsmål ble på ny tatt opp med Forsvarsdepartementet som fastholdt sin tidligere avgjørelse. Ombudsmannen gjorde kapteinen oppmerksom på at Ombudsmannen intet ytterligere kunne foreta seg, og at spørsmålet om erstatning eventuelt måtte bringes inn for domstolen.

Det er i 6 saker klaget over at søknad om

utsettelse av repetisjonsøvelse på grunn av velferdshensyn er avslått. I tre av sakene ble avgjørelsen bragt inn for vedkommende distriktskommando som ankesak. På grunn av personellsituasjonen er det så vanskelig for befal å få utsettelse at velferdsgrunnen i de saker som ble tatt opp med Ombudsmannen ikke var så tungtveiende at søknadene ble innvilget. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til de avgjørelser som var truffet.

To vernepliktige løytnanter i Sjøforsvarets intendantur som ble innkalt til repetisjonsøvelse i Kystartilleriet høsten 1969, har tatt opp med Ombudsmannen spørsmålet om lovligheten av denne innkalling.

De to løytnanter har fått sin utdannelse ved Sjøkrigsskolens intendanturoffiserslinjes nederste avdeling. Etter 1 års skolegang og praktisk tjeneste ble den ene vernepliktig fenrik med 21 mndr.s plikttjeneste. I denne tjeneste ligger den egentlige plikttjeneste på 12 mndr. samt tre senere repetisjonsøvelser à 3 mndr. Den andre hadde en plikttjeneste på 2 år og avtjente samtidig de repetisjonsøvelser han kunne pålegges, slik at han fikk en sammenhengende tjeneste etter utdannelse på 2 år og 9 mndr. Begge hevder å ha fått melding om at de derved er fritatt for ytterligere tjeneste i fredstid. De hevder at de med dette er ferdig med sin tjeneste i fred og derfor ikke kan overføres til Kystartilleriet og pålegges repetisjonsøvelse i den forbindelse.

Om dette spørsmål har Sjøforsvarets stab uttalt bl. a. følgende:

«Av forannevnte fremgår det at den plikttjeneste løytnanten har utført, er den tjeneste han kontraktmessig forpliktet seg til ved opp-tak som elev ved Sjøkrigsskolen.

Plikttjeneste etter endt utdannelse fritar imidlertid ingen for den tjeneste en vernepliktig kan pålegges ifølge vernepliktsloven, uansett hvilken forsvarsgren vedkommende tilhører.

Under henvisning til forannevnte kan Sjøforsvarets stab ikke se at det er gjort noe løftebrudd mot vernepliktig løytnant — — — eller andre av samme årskull fra Sjøkrigsskolens nederste avdeling.»

Ombudsmannen kan ikke være enig i det syn Sjøforsvarets stab har gitt uttrykk for, idet det her er tale om to former for tjeneste, den egentlige plikttjeneste som følge av utdannelsen og den ordinære tjeneste en vernepliktig kan pålegges ifølge vernepliktsloven. Det synes å være klart at den plikttjeneste som er en direkte følge av utdannelsen er for den ene ett år og for den andre 2 år. Det heter herom i den brosjyre som inneholder bestemmelse om tilsetning, plikttjeneste med videre:

«I. Uteksaminerte kadetter for nederste avdeling på sjøoffisers- og maskinlinjen som

ikke blir tatt opp i øverste avdeling tilsettes som vernepliktige offiserer med fenriks grad. De gjør 1 års plikttjeneste fra tilsetningsdatoen og har deretter i fred plikt til 3 repetisjonsøvelser på 3 mnd. som regel etter 4, 8 og 12 år.

II. Uteksaminerte kadetter fra nederste avdeling på intendanturoffiserslinjen tilsettes som vernepliktige offiserer med fenriks grad. De gjør 1 års plikttjeneste fra tilsetningsdatoen.»

Denne plikttjeneste er så senere endret til to år.

De tre ganger tre mndr.s tjeneste løntan- tene har fått i tillegg til den rene plikttjeneste må derfor, så vidt Ombudsmannen kan forstå, være den tjeneste som kan pålegges dem i henhold til vernepliktslovens § 9 pkt. 1, i alle fall har det vært høyst naturlig for løyntan- tene å forstå det slik.

På bakgrunn av Sjøforsvarets stabs uttalelse har Ombudsmannen forelagt saken for For- svarsdepartementet. Noen avgjørelse forelig- ger ikke ennå. Det angjeldende personell har fått utsettelse med tjenesten til spørsmålet er klarlagt.

I 17 saker er det tatt opp forskjellige spørs- mål som angår beordring, frabeordring, plikt- tjeneste, ansiennitet, forflytning og overfø- ring. De fleste av disse sakene er, bortsett fra to, så spesielle at Ombudsmannen ikke finner grunn til å omtale dem i beretningen.

En løytnant klaget til Ombudsmannen over at hans forsvarsgren ikke hadde utvist tilbør- lig varsomhet i forbindelse med behandlingen av en søknad om utsettelse med en beordring. Søknaden var sendt av velferdsgrunner, syk- dom innen familien, og som bevis var det sendt med en legeattest fra distriktslegen på hjem- stedet. Søknaden var sendt tjenestevei i luk- ket konvolutt merket «Personellsak» sammen med et følgeskriv som ikke inneholdt andre opplysninger enn at saken gjaldt en begrunnet søknad om utsettelse med beordring. Svaret fra vedkommende forsvarsgren fra formulert slik:

«Sjefen for — — — har innhentet Sjefsle- gen for — — — uttalelse vedrørende de medi- sinske opplysninger i saken og finner på grunn- lag her av ikke å kunne imøtekomme Deres søknad om utsettelse i et år med beordring til — — —.»

Gjenpart av dette skriv var sendt tre for- skjellige militære myndigheter. Klageren hev- det at forholdet på denne måte var gjort kjent for relativt mange. Videre hevdet klageren at uttalelsen måtte forstås slik at det var person- lige medisinske grunner som var årsak til søk- naden og at dette kunne bevirke feilaktige slut- ninger om hans person. Selv om søknaden hadde vært basert på personlige medisinske

grunner ville fremgangsmåten være ukorrekt. En søknad hvor private personlige forhold ble lagt til grunn måtte etter løytnantens oppfatning bli behandlet på en konfidensiell måte enten det dreide seg om medisinske eller andre opplysninger.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som bekreftet at søknaden ved sendt i lukket konvolutt vedlagt erklæring fra lege. Det var vanlig praksis at slike saker ble sendt Sjefslegen til uttalelse. Hverken Sjefslegen eller vedkommende forsvarsgren hadde omtalt saken annet enn i generelle vendinger med opplysning om at søknaden var avslått etter at de medisinske opplysninger var vurdert. Detaljer var ikke noe sted beskrevet. Saksbehandlere på personellsektoren har taushetsplikt, dette var tilfelle også hos de myndigheter som hadde fått gjenpart av avgjørelsen. Det kunne således ikke være tale om at saken var kjent av mange.

Ombudsmannen var enig med løytnanten i at de som leste avgjørelsen ville kunne dra den slutning at de anførte medisinske grunner gjaldt ham personlig. Det var imidlertid ikke gitt detaljerte opplysninger som kunne skade løytnanten. Ombudsmannen fant at vedkommende forsvarsgren hadde opptrådt med tilbørlig varsomhet. De medisinske opplysninger som var anført i søknaden var også grunnlag for myndighetenes avslag. Avgjørelsen var bare meddelt personell som var underlagt bestemmelsene om taushetsplikt. Saken foranlediget således ikke ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.

Fem løytnanter klaget over uttak av personell til utdanning ved Norges tekniske høgskole. Det var 5 søkere fra yrkesteknisk befall krets II, 1 søker fra krets I samt en utskrevet sersjant. Klagerne anførte at søkeren fra krets I ikke fylte kravene til opptak som bl. a. var følgende: Realartium og minst 26,2 høgskolepoeng, eller 3-årig teknisk skole med gjennomsnittskarakter 2,5 eller bedre. Søkeren fra krets I hadde bare 25,9 høgskolepoeng. Søkerne fra krets II hadde alle 3-årig teknisk skole som opptaksgrunnlag og hadde så gode karakterer at 4 av dem hadde konkurrert seg til en plass fra i år, mens den 5. allerede hadde fullført første studieår på egen bekostning (tjenestefrihet utenfor nummer). Med hensyn til alder fylte ingen av søkerne kravene. Ved vurderingene av alderen måtte man imidlertid ta hensyn til at søkerne fra krets II med teknisk skole ville få et års kortere studietid ved å følge et 4 ukers matematikkurs i tiden før opptak. To av søkerne fra krets II hadde også lengre tjeneste enn søkeren fra krets I. Dette var første år beordring til slik utdanning var mulig også for personell fra krets II. Søkere

fra krets II så beordringen av søkeren fra krets I som et forsøk på å la personell fra krets I beholde gamle privilegier.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som opplyste at av samtlige søkere var det bare den utskrevne sersjant som fylte de formelle krav for opptak. Ved en samlet vurdering måtte imidlertid han stå tilbake for de øvrige søkere. Ved en sammenliknende vurdering av de de øvrige kom man til at søkeren fra krets I, alle forhold tatt i betraktning, var den best kvalifiserte. Han var den som best imotekom kravet om alder, han tilfredsstilte også høgskolens krav om minimum 25 poeng, han hadde også meget tilfredsstillende karakterer i realfag under sin utdannelse i Forsvaret og var derfor foretrukket fremfor de øvrige.

Ombudsmannen meddelte klagerne at det fra Ombudsmannens side var vanskelig å foreta seg noe i saken. Avgjørelsen bygget på en skjønnsmessig vurdering av alle forhold vedrørende søkerne, også forhold som ikke direkte gjaldt kvalifikasjonene for opptak, noe det etter Ombudsmannens oppfatning måtte være anledning til. Ombudsmannen var klar over at det for søkerne fra krets II ville fortone seg som om søkeren fra krets I var favorisert. Etter Ombudsmannens oppfatning forelå det imidlertid ikke en avgjørelse som var så åpenbart urimelig at den ga Ombudsmannen grunnlag til å gripe inn.

Forskjellige spørsmål i forbindelse med tjeneste er reist i 10 saker.

En kaptein som gjorde tjeneste som rullefører, reiste spørsmålet om han kunne pålegges tjeneste på frilørdager og søndager som funksjonær under idrettslige arrangementer uten noen form for kompensasjon, om han kunne pålegges å delta i idrettskonkurranser på fridager og andre søn- og helligdager uten kompensasjon og om stridsdommertjeneste i 6 til 10 døgn kom inn under bestemmelsen om korttids eller langtids øving. Han ba om å bli orientert om Ombudsmannens syn på dette spørsmål, idet det var mange ved avdelingen som var berørt av disse spørsmål.

Ombudsmannen viste til Arbeidstidsbestemmelsene for befall i Forsvaret inntatt i KtF I 1969 s. 106. Dette reglement gjelder for personell plassert i til og med lønnsklasse 17. Det er således ikke graden, men den lønsmessige plassering som er avgjørende. Ombudsmannen ga uttrykk for at dette personell ikke kunne beordres i slik tjeneste som nevnt av kapteinen uten kompensasjon. Stridsdommertjeneste i 6—10 døgn er etter de definisjoner som er inntatt i reglementet å betrakte som langtidsøvinger. Korttidsøvinger er øvinger på inntil 6 timers varighet.

En vernepliktig sersjant klaget over vedkommende kommandos fortolkning av ammunisjonsregulativet. Ifølge dette regulativ kan stadig tjenestegjørende befal som er konkurranseskyttere, på nærmere bestemte vilkår tildeles et bestemt antall skudd pr. år. Søknad om tildeling for et kalenderår må være inne innen 1. november året før. Sersjanten ble uteksaminert fra en befalsskole med 2½ års plikttjeneste den 19. des. 1969. Han hadde søkt om tildeling av ammunisjon for året 1970, men søknaden som var anbefalt av skolen, var avslått. Avslaget var sannsynligvis begrunnet med at sersjanten ikke hadde befalsstatus i det øyeblikk han søkte om tildeling av ammunisjon. Han fant dette urimelig og hevdet at den fortolkning av bestemmelsene som var lagt til grunn ville føre til forskjellsbehandling, avhengig av om man var uteksaminert før eller etter 1. november.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som fant å kunne akseptere at personell som uteksamineres som befal innen årets utløp betraktes som søknadsberettiget for påfølgende års tildeling. Det ville overensstemmende med dette bli gitt supplerende bestemmelser til ammunisjonsregulativet.

Ombudsmannen har hatt enkelte henvendelser fra tjenestemenn og vernepliktige mannskaper som er pålagt å betale tilbake for meget utbetalt lønn eller forskjellige former for tillegg og godtgjøringer. Ombudsmannen finner ikke grunn til å gå nærmere inn på de enkelte saker. I en av sakene skrev Ombudsmannen slik til avdelingen:

«Ombudsmannen har mottatt avdelingens skriv av 2. sep. 1969. Fotokopi av skrevet ble oversendt NN som den 15. sep. har skrevet til Ombudsmannen som vedlagte fotokopi viser.

Som det vil sees bestrider han avdelingens fremstilling av de faktiske omstendigheter i forbindelse med den etablerte trekkordning. Han hevder også å ha oppfylt sin undersøkelsesplikt.

Etter min oppfatning er det høyst tvilsomt om det er hjemmel for et krav om tilbakebetaling av for meget utbetalt lønn. Det finnes ingen bestemmelser om dette, og når det gjelder rettspraksis er den høyst forskjellig. Tilbakesøkningskravet anerkjennes eller nektes anerkjent alt etter som det ene eller annet ansees for mest rettfærdig etter en vurdering av omstendighetene i det enkelte tilfelle. Jeg er klar over at det er momenter som taler både for og imot et slikt tilbakesøkningskrav. Dette skulle gjøre det nødvendig å vurdere hvert enkelt tilfelle for seg. Det synes imidlertid ikke å være tilfelle i Forsvaret hvor det er min erfaring at trekk iverksettes automatisk når man oppdager at det av en eller annen grunn er utbetalt for mye. Hvis NN's fremstilling er riktig er denne saken typisk for vanlig praksis i Forsvaret. Jeg kan forstå at den som har gjort feilen er redd for selv å komme i økonomisk ansvar og derfor gjerne vil ha det for meget

utbetalt trukket inn hurtigst mulig, men jeg er som nevnt i tvil om det i en hver situasjon er riktig overfor lønsmottakeren som er den svake parten i en slik sak.

Det synes som om man i Forsvaret ser tjenestereglementets bestemmelser om undersøkelsesplikt som tilstrekkelig hjemmel for tilbakesøkningskravet. Dette kan ikke være riktig. Den kontrollplikt som er pålagt lønsmottakeren er at han skal kontrollere at det mottatte beløp stemmer med utbetalingslisten. Dernest skal han i rimelig utstrekning kontrollere at det mottatte beløp er i samsvar med gjeldende regulativer og bestemmelser. Som eksempel på tilfelle hvor han plikter å si i fra er nevnt dobbelt utbetaling, tydelig avvik fra tidligere utbetalinger og andre feil utbetalinger når feilen burde være åpenbar. Det er her tydelig tatt sikte på tilfelle hvor mottakeren må være i ond tro. Det kan ikke være tilfelle i denne sak. Med det utall av bestemmelser om lønn og tillegg som finnes i Forsvaret og alle de forutsetninger som kan være knyttet til plassering i de respektive lønnsklasser, er det ikke lett for den enkelte til en hver tid å avgjøre hva som er riktig, det viser jo blant annet det faktum at de som er ansatt for å ta seg av dette og som må forutsettes å være eksperter fortolker bestemmelsene feilaktig. Det kan i dette tilfelle ikke være tvil om at NN har mottatt tillegget i god tro, rent bortsett fra at han hevder å ha forespurt om utbetalingen er riktig og har fått dette bekræftet.

Det er etter min oppfatning uholdbart at den som har gjort feilen uten videre iverksetter trekk, en slik sak burde først behandles av høyere myndighet hvor man fikk en nøktern vurdering av de foreliggende omstendigheter.

I denne saken foreligger det motstridende opplysninger om det faktiske forhold. Det synes derfor å være nødvendig å få bragt på det rene hva som egentlig har foregått. Deretter kan det være grunn til å forelegge saken for departementet for å få departementets vurdering av spørsmålet om tilbakebetaling.»

Ombudsmannen tok deretter saken opp med departementet og skrev bl. a.:

«Jeg har fra tid til annen hatt til behandling henvendelser fra vernepliktige og ansatt personell som mener seg urettferdig behandlet i forbindelse med krav om tilbakebetaling av for meget utbetalt lønn eller tillegg, beløp som vedkommende hevder å ha mottatt i god tro.

Den praksis som følges i Forsvaret er at et for meget utbetalt beløp uten videre trekkes eller forlanges tilbakebetalt når feilen oppdages uten at de nærmere omstendigheter i forbindelse med utbetalingen vurderes. Trekket settes ofte så høyt at dette skaper alvorlige problemer og iverksettes av og til uten avtale med eller samtykke av den som skal trekkes. Tidsfrist for tilbakebetaling der hvor det ikke er trekkmuligheter settes også uten avtale med vedkommende om hans muligheter for å overholde fristen.

Ut fra de erfaringer jeg har gjort i slike saker, synes ikke Forsvarets praksis hverken når det gjelder spørsmålet om tilbakebetaling skal finne sted eller hvordan dette skal foregå å ha hjemmel hverken i lovbestemmelse eller i rettspraksis. Etter min oppfatning er det behov for nærmere regler om dette.

Jeg ville sette pris på snarest mulig å bli orientert om departementets syn på dette problem som her er reist.»

Departementet ga følgende svar:

«Forsvarsdepartementet viser til Ombudsmannen for Forsvarets ovennevnte brev av 31. okt. 69.

Følgende utdrag av Statens Personallhåndbok (pkt. 271) vil bli kunngjort for Forsvarets personell:

«FOR MEGET UTBETALT LØNN

I statsadministrasjonen er det en fast praksis at for meget utbetalt lønn normalt gjøres opp ved trekk i senere lønnsutbetalinger.

Spørsmålet om tilbakebetalingsplikt må eventuelt avgjøres i hvert enkelt tilfelle i samsvar med gjeldende rettsregler. (Reglene kalles *condicio indebiti*). I korte trekk vil spørsmålet om plikt til tilbakebetaling etter de nevnte regler være avhengig av om tjenestemannen har mottatt det for meget utbetalte i aktsom eller begrunnet tro.

Den endelige avgjørelse treffes av Riksrevisjonen.

Med mindre spesielle unntaksforhold er til stede er således hovedregelen at feilaktig for meget utbetalt lønn skal gjøres opp ved trekk i senere utbetalinger. Trekket må fordeles på flere utbetalinger hvis det ellers ville virke urimelig tyngende for tjenestemannen.»»

Tretten saker gjelder økonomiske forhold.

En offiser som bodde i Oslo var beordret til tjeneste i Nord-Norge. Han søkte i mars måned om tildeling av leilighet på sitt nye tjenestested og ble stillet i utsikt leilighet i løpet av sommeren. Den leilighet han hadde i Oslo skulle disponeres av en annen offiser som kom fra Stavanger, og leiligheten i Stavanger skulle disponeres av en 3. offiser som var beordret dit. Begge de sistnevnte hadde barn i skolepliktig alder og ville av hensyn til barna gjerne flytte inn i sine leiligheter før skoleårets begynnelse. Leiligheten i Nord-Norge ble imidlertid ikke klar før senere på sommeren. For ikke å lage vanskeligheter for sine kolleger flyttet den første offiser ut av sin leilighet i Oslo, satte sine møbler på lager og sendte sin familie til sine svigerforeldre i Kristiansand inntil leiligheten i Nord-Norge var klar. Han fikk dermed flytting i to etapper og dette påførte ham ekstra utgifter både til reiser og møbellagring. Reiseutgiftene ble dekket, men dekning av utgifter til møbellagring ble avslått av Lønns- og prisdepartementet med den begrunnelse at det ikke var hjemmel for dekning av slike utgifter.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet og pekte på det urimelige i denne avgjørelse. Offiseren kunne ha blitt boende i sin leilighet i Oslo inntil leiligheten i Nord-Norge var klar. Han ville dermed spart

seg både ekstra utgifter og ubehageligheter i forbindelse med midlertidig plassering av familien. For å hjelpe sine kolleger flyttet han imidlertid, og det syntes naturlig å regne med at de ekstra utgifter han ville få i denne anledning ville bli dekket. Det er i flytningsregulativet hjemmel for å lempe på regulativet i de tilfelle hvor bestemmelsene vil virke urimelige. Dette var et tilfelle hvor bestemmelsene etter Ombudsmannens oppfatning ville virke urimelige.

Forsvarsdepartementet fant grunn til på ny å ta saken opp med Lønns- og prisdepartementet. Noen avgjørelse foreligger ikke ennå.

En befalsskole pekte i en henvendelse til sin forsvarsgren og til Ombudsmannen på de økonomiske vanskeligheter som oppsto for nyutdannede sersjanter som ikke hadde krav på flytningsgodtgjørelse ved første beordring etter endt utdanning. Ved beordring til Nord-Norge ville flytningsutgiftene beløpe seg til ca. kr. 4 000,—. Grunnen til at saken ble reist var at man her sto overfor et personellproblem som stadig ville øke, fordi flere av elevene ved befalsskolene enten er gifte eller gifter seg i løpet av skoletiden. Både fra et menneskelig og fra et tjenestlig synspunkt antok skolen at det var av betydning å holde disse unge familier samlet. Det var etter skolens oppfatning lite tilfredsstillende at den nyutdannede sersjant begynte sin karriere med å oppta private lån eller søke sosial hjelp for å kunne få sin familie med til sitt første tjenestested som befalingsmann.

I en henvendelse til vedkommende forsvarsgren pekte Ombudsmannen på at de økonomiske vanskeligheter ville bli forskjellig for den gifte, nyutdannede befalingsmann, avhengig av den beordring han fikk etter befalsskolen. For de mannskaper som ble beordret til Nord-Norge ville det bli en ikke ubetydelig ekstra belastning i forhold til de som ble beordret til tjeneste i Sør-Norge, og at dette var et problem det var all mulig grunn til å forsøke å finne en løsning på.

Forsvarsgrenen tok saken opp med departementet og ba om at saken ble tatt opp i forbindelse med den pågående revisjon av skole-regulativet.

Forsvarsdepartementet har senere skrevet slik til Ombudsmannen:

«Departementet viser til Ombudsmannen's ekspedisjon av 5. januar d. å. om ovennevnte sak. Det skriv av 24. oktober 1969 som er nevnt i ekspedisjonen er den 23. desember 1969 fremsendt til departementet fra — — —. — — — har bedt om at det reiste spørsmål blir tatt opp til behandling under den pågående revisjon av Fredsregulativet Del III.

Som det vil være kjent, er såvel Flytningsregulativet som Fredsregulativet gjenstand

for forhandlinger mellom administrasjonen og tjenestemennene ved deres organisasjoner. Begge de nevnte regulativer inneholder bestemmelser om flytningsgodtgjørelse for befal. Under de siste forhandlinger om Fredsregulativets Del II, var bl. a. det forhold som Ombudsmannens skriv omtaler, oppe til diskusjon. Videre ble det også drøftet en rekke andre spørsmål vedrørende lempninger i de generelle betingelser for å bli tilstått flytningsgodtgjørelse, herunder utbetaling av flytningsgodtgjørelse i forbindelse med til- og frabeordring til kurs og skoler.

Det pågår for tiden forhandlinger mellom befalsorganisasjonene og Forsvarsdepartementet om en revisjon av Fredsregulativet Del III, om de økonomiske vilkår for elever ved militære skoler og kurs. Under disse forhandlinger vil også spørsmål om flytningsgodtgjørelse bli behandlet. De tilbud som det måtte bli aktuelt for Forsvarsdepartementets forhandlere å fremsette, er avhengig av Lønns- og prisdepartementets godkjennelse. En finner under disse omstendigheter vanskelig å kunne gi noe uttrykk for Forsvarsdepartementets syn på det spørsmål som er reist av — — befalsskole. En må derfor bare innskrenke seg til at en er fullt oppmerksom på det spørsmål som er tatt opp samt på andre forhold vedrørende flytningsgodtgjørelse. Det må imidlertid has for øye at en ytterligere liberalisering av flytningsregulativets bestemmelser for befalets vedkommende vil få ikke ubetydelige økonomiske konsekvenser. Dette forårsaker at en må se det reiste spørsmål i forbindelse med forhandlingene for øvrig, og løse saken innen den økonomiske ramme som trekkes opp for forhandlingene såvel om Fredsregulativet som Flytningsregulativet.

Det nye fredsregulativ for befal som ble satt i verk fra 1. april 1969 medførte visse endringer for plikttjenestebefal som stort sett resulterte i dårligere økonomiske betingelser enn tidligere. En rekke elever ved forskjellige av Forsvarets skoler, som hadde gått inn på befalsskolene på grunnlag av de opplysninger som var gitt bl. a. om økonomiske forhold, protesterte mot at det nye regulativ ble gjort gjeldende for dem og tok saken opp også med ombudsmannen.

Etter møter og forhandlinger bestemte Forsvarsdepartementet i samråd med Lønns- og prisdepartementet at samtlige som var elever fra 1. april 1969 ved Forsvarets skoler og som etter endt utdanning ble plikttjenestebefal, skulle gis anledning til å velge om de ønsket lønn og tillegg etter det nye eller det gamle regulativ. Dette valg var bindende for plikttjenesteperioden.

Plikttjenestebefal som var i tjeneste og som hadde gått inn på befalsskolene etter forutsetningene i det gamle fredsregulativ protesterte, bl. a. ved henvendelse til Ombudsmannen, mot at det nye regulativ ble gjort gjeldende for dem. Etter forhandlinger mellom departementet og befalingsorganisasjonene ble det bestemt at også plikttjenestebefal beskikket fra

31. mars 1969 skulle få den samme valgrett som skoleelever med virkning fra 1. juli 1969.

Ombudsmannen redegjorde i beretningen for 1968 om befalets boligforhold, bl. a. spørsmålet om utbetaling av bonus. Det syntes som om lengden på den periode man kunne bo for å få bonus, etter den spesielle ordning som gjelder for befal som bor i en av Forsvarets boliger, ikke alltid passet med lengden på beordringsperioden og at dette kunne skape vanskeligheter både når det gjaldt å få bo beordringsperioden ut og å få utbetalt bonus. Departementet har senere skrevet slik til Ombudsmannen om dette spørsmål:

«I forbindelse med delegering av myndighet innen Forsvarets boligsektor har departementet bemyndiget forsvarsgrenstaben til å forlenge bonuskontrakter (4-års kontrakter med korttidskontrakter av inntil 6 måneders varighet).

Dersom beordringsperioden strekker seg over 4 år vil vedkommende således ikke bli skadelidende.

I forbindelse med spørsmålet om eventuell revisjon av de någjeldende husfordelingsregler vil også spørsmålet om en generell utvidelse av kontraktstiden for en bonuskontrakt fra 4 til 5 år bli nærmere vurdert.»

I beretningene for 1966 og 1967 redegjorde Ombudsmannen for de vanskeligheter som oppsto for befal som må fremleie leiligheter i Husbankfinansierte hus i den tid de er beordret til tjeneste i annet tjenestedistrikt. I beretningen for 1967 uttalte Ombudsmannen at den praksis som ble fulgt etter Nemndas oppfatning var åpenbart urimelig. Ombudsmannen har også senere fått henvendelser om det samme forhold, og myndighetene har fortsatt arbeidet med saken. I oktober 1969 skrev Kommunal- og arbeidsdepartementet slik til Norske Boligbyggelags Landsforbund:

«Kommunal- og arbeidsdepartementet viser til tidligere drøftinger om denne sak med organisasjonssjef Sørgaard.

Hittil har adgangen til fremleie av leilighet stort sett vært begrenset til en periode på 2 år. Departementet antar at det forekommer en del spesielle tilfeller av midlertidig fravær hvor denne begrensning vil virke urimelig. Som eksempler på slike spesielle tilfeller kan nevnes militære tjenestemenn som blir beordret til midlertidig tjeneste et annet sted, tjenestemenn som blir beordret til midlertidig tjeneste i utlandet, borettslavere som er midlertidig fraværende på grunn av oppdrag for FN eller andre internasjonale organisasjoner der Norge er medlem, samt borettslavere som skal være fraværende en viss tid som ledd i sin utdanning. En mener således at beordringspliktig befal normalt bør kunne få samtykke til fremleie av leilighet i inntil 5 år, og at utenriksstatens personell bør kunne regne med samtykke til fremleie sammenhengende 6—7 år. Tillatelsen bør gjøres betinget av at regulære familieboliger disponeres av familier, og at det

ikke kreves høyere husleie enn prismyndighetene tillater.

Etter samråd med Husbanken vil departementet finne det formålstjenlig at Norske Boligbyggelags Landsforbund kunne gå inn for slike retningslinjer og anbefale dem i rundskriv til medlemslagene. Det er også ønskelig at det samtidig tas inn en orientering om fremgangsmåten ved behandlingen av søknader om fremleie slik som antydnet nedenfor:

Andelseieren sender søknaden om fremleie til styret i vedkommende borettslag. Prinsipielt skal slike søknader forelegges Husbanken for godkjenning av fremleievilkårene. Husbanken vil imidlertid ikke motsette seg at styret i de enkelte borettslag på egen hånd samtykker i fremleie for inntil 2 år og i spesielle tilfelle av midlertidig fravær for inntil 5 år. Samtykket til fremleie må gjøres betinget av at regulære familieboliger ikke skal disponeres av enslige og det ikke skal betales høyere husleie enn prismyndighetene tillater. Blir det søkt om rett til fremleie utover nevnte 2-års/5-års periode og styret i borettslaget vil tillate slik fremleie for et bestemt tidsrom, må saken alltid forelegges Husbanken.

Gjenpart av dette brev er sendt Forsvarsdepartementet, Ombudsmannen for Forsvaret, Oslo Bolig- og Sparelag, Utenriksdepartementet og Husbanken.»

Under Nemndas befarings på Luftforsvarets tekniske befalsskole på Kjevik i november, tok tillitsmennene opp spørsmålet om befalsskoleelevens muligheter for ansettelse i Luftforsvaret etter endt utdanning og plikttjeneste. Det syntes i dag som om mulighetene for ansettelse var små. De som hadde valgt rene militære linjer var særlig vanskelig stillet, idet deres utdanning ikke ga dem sivile muligheter. Tillitsmennene mente også at de brosjyrer som for mange var grunnlaget for å ta denne utdannelsen ikke ga helt riktige opplysninger. Det kunne av brosjyrene se ut som om de som ønsket fast ansettelse kunne få det. Dette var vel situasjonen tidligere, men er altså ikke tilfellet i dag. Tillitsmennene anmodet om nemndas bistand til å finne en løsning på de problemer elevene sto overfor.

Ombudsmannen pekte på at man i alle fall måtte sikre seg at de opplysninger som ble gitt elevene før de begynte på utdannelsen ga et riktig bilde av deres muligheter etter endt utdanning og plikttjeneste.

Ombudsmannen tok saken opp med Luftforsvarets stab som har skrevet slik til Ombudsmannen:

«Det vises til protokoll fra ovennevnte befarings, sak 26, og til Ombudsmannens spørsmål om Luftforsvaret finner grunn til å sette iverk tiltak vedrørende

— behov for endringer av opplysninger som i skolens brosjyrer om muligheter for tjeneste i Luftforsvaret utover plikttjenesten.

Det kan i denne forbindelse anføres:

1. Ifølge den nye befalsordnings forutsetninger, med grunnlag i Personellutvalgets innstilling, kan Luftforsvarets spesialistbefalskorps utgjøres av ca. 80 pst. yrkesbefal og ca. 20 pst. kontraktsbefal. Befal som avtjener plikttjenesten etter grunnleggende befalsutdanning inngår i gruppen kontraktsbefal.
2. Årlig opptak for nyutdanning av befal avpasses etter antatt behov. Nyutdanningen skal dekke både hjemlede befalsstillinger i Av.krets III og rekruttering til Av.krets I og II.
3. Tidligere år kunne en forholdsvis stor del av de uteksaminerte elever tilbys tjeneste i Luftforsvaret utover plikttjenesteperioden. Dette omfattet bl. a. tilbud om yrkestilsetning, åremål og engasjement. I enkelte av de såkalte upopulære fag var det jevnlig underskudd p.g.a. liten interesse for de tjenestetilbud som ble gitt.
4. På grunn av reduksjon av Stillingsrammen for Forsvaret, er muligheten for tjeneste i Luftforsvaret utover plikttjenesteperioden for tiden sterkt begrenset. Dette har for øvrig sammenheng med befalskorpsets alderssammensetning som er slik at avgang på grunn av oppnådd aldersgrense er forholdsmessig liten.
5. Luftforsvaret er meget opptatt av spørsmålet om kontraktsbefalens muligheter ved overgang til det sivile arbeidsliv. En forsøker så langt råd er å være behjelpelig med å formidle kontakter til både statlige og private institusjoner med henblikk på muligheter for passende stillinger for kontraktspersonell som slutter i Luftforsvaret. Det kan i den forbindelse nevnes at Luftforsvarets stab nylig har hatt drøftingen med SAS, Fornebu, om muligheter for innpassing av personell utdannet i Luftforsvaret i ledige stillinger i SAS, pfr. vedlagte skriv av 16. desember 1969 fra SAS. SAS har nylig meddelt at søknungen til de ledige stillinger ikke har vært så stor som ønsket og ventet.
6. Utdanningen som gis ved Luftforsvarets skoler er tilpasset Luftforsvarets behov og er ikke på alle felter samordnet med det sivile skoleverk på en slik måte at utdanningen gir sivil kompetanse på linje med tilsvarende sivile fag- og yrkesskoler. Den utdanning som gis er imidlertid såvidt omfattende og solid at den gir godt grunnlag for videreutdanning innen ulike fagområder. Eksamen fra befalsskole og etterfølgende tjeneste som befal gir tilleggspoeng for opptak ved bl. a. lærerskoler. Norges idrettshøgskole og Norges handelshøgskole gir 3 tilleggspoeng og Bedriftsøkonomisk institutt, Oslo, gir 5 tilleggspoeng til søkere med befalsskoleeksamen.
7. Utdanningsordningen i Luftforsvaret er for tiden under revisjon, og muligheten for sivil kompetansegivende utdanning ved de tekniske befalsskolene blir i den forbindelse spesielt vurdert. Dette gjøres bl. a. med tanke på å bedre personellens muligheter ved overgang til det sivile arbeidsliv etter

— befalelevens muligheter for arbeide etter fullført utdanning og tjeneste i Luftforsvaret,

- avsluttet utdanning og tjeneste i Luftforsvaret. De pågående vurderinger av muligheten for et utdanningsopplegg som nevnt foran, ventes fullført i løpet av dette år.
8. Brosjyrer og annet informasjonsmateriell som utgis om Luftforsvarets befalsskoler blir revidert så ofte som det anses nødvendig og praktisk mulig, for å bringe de opplysninger som gis i brosjyrene i samsvar med de faktiske forhold både med hensyn til utdanningens omfang og muligheter for framtidig tjeneste i Luftforsvaret. Et eksemplar av revidert brosjyre for Luftforsvarets tekniske befalsskole vedlegges til orientering.
9. Det understrekes at spørsmålet om yrkesutsetting og/eller overgang til sivile stillinger for personell som opptas for befalsutdanning i 1970, er aktuelt tidligst i 1973—74. Det er i dag ikke mulig konkret å forutsi hvilke tilbud og muligheter som da vil foreligge. Personellet vil så langt det er mulig bli orientert om eventuelle endringer som antas å være av interesse og betydning i denne sammenheng.

Som det fremgår av det som er nevnt foran, er Luftforsvaret oppmerksom på de forhold

som er tatt opp av tillitsmennene ved Luftforsvarets tekniske befalsskole vedrørende befalsskoleelevenes utdanning og tjenestemuligheter, og vil så langt råd er treffe tiltak for å bedre forholdene.»

Denne uttalelse er oversendt tillitsmannsutvalget ved skolen med anmodning om å bli gjort kjent med eventuelle merknader til LST's uttalelse.

I den skolebrosjyre som er åjourført til 1. nov. 1969 er det under avsnittet «Vilkår og muligheter etter endt utdanning», klart gitt uttrykk for at kun et begrenset antall kan oppnå videre utdanning og/eller tjeneste utover plikttjenesten.

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet færre saker i år enn tidligere, 6 nye samt 5 fra tidligere år. Tre saker er ikke ferdig behandlet. Samtlige saker gjelder lønns- og arbeidsforhold og er ikke av en slik art at de gir grunnlag for omtale i beretningen.

Ombudsmannsnemndas befaringer

Ombudsmannsnemnda har i 1969 besøkt 15 avdelinger i løpet av 12 reisedager etter følgende program:

22.—26. april:

Luftforsvarets stasjon Gråkallen.
Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag.
Infanteriets øvingsavdeling nr. 3,
Steinkjersannan.
Agdenes festning.
Ørland flystasjon.
Værnes flystasjon.

13.—15. oktober:

Grøtsund fort.
Ramfjordnes base.
Rødbergodden fort.

25.—27. november:

Luftforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik.
Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.
Marvika orlogsstasjon.
Odderøya fort.
Gimlemoen.

11. desember:

Gardermoen flystasjon.

Under befaringene har Nemnda hatt samtaler med følgende høyere militære sjefer:

Sjefen for Distriktskommando Sørlandet, generalmajor Bangstad.
Sjefen for Sjøforsvarskommando Sørlandet, kommandør Sars.
Sjefen for Ørland flystasjon, oberst Arveschoug.
Sjefen for Gardermoen flystasjon, oberst Steffen-Olsen.

Besøkene ved den enkelte avdeling innledes alltid med en samtale med avdelingens sjef, som orienterer om virksomheten ved avdelingen og de spesielle problemer avdelingen måtte ha i den forbindelse. Deretter har Nemnda et møte med det sentrale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene er på forhånd varslet om besøket, slik at de har fått tid til å forberede seg på de sakene de måtte ønske å diskutere med Nemnda. Under samtalene med tillitsmennene legger Nemnda stor vekt på å diskutere tillitsmannsordningen generelt. Tillitsmennene får anledning til å møte Nemnda alene om de ønsker det. Nemnda avslutter besøket med å

se på forlegninger, kjøkken, spisesal, velferds- og undervisningsbygg etc.

Spørsmålet om anmeldte — uanmeldte besøk har vært mye diskutert. Det er Nemndas erfaring at anmeldte besøk gir det største utbytte for begge parter. Ved uanmeldte besøk kan det hende at avdelingen er på øvelse, at tillitsmenn er permittert, at avdelingens sjef er fraværende etc. Uanmeldte besøk bør derfor foretas bare i de tilfelle hvor det er spesielle grunner for det.

Luftforsvarets stasjon Gråkallen.

Forlegningsforholdene ved stasjonen er meget tilfredsstillende. Siden Nemndas forrige besøk er det innredet et «trimrom» hvor man har fått samlet forskjellig utstyr. Dette er et populært tiltak. Det er videre innredet et studie- og leserom i tilknytning til biblioteket, leserommet blir også meget benyttet.

Velferdsarbeidet lider fortsatt under mangel på velferdsbefal. En befalingsmann på deltid er ingen tilfredsstillende ordning, fordi velferdsarbeidet blir spesielt vanskelig ved en stasjon med skifttjeneste. Det samme gjelder idrettsarbeidet. En kombinert velferds- og idrettsoffiser ville være en fornuftig ordning ved en avdeling av denne størrelse med denne form for tjeneste.

Tillitsmennene var også opptatt av å få til en bedre ordning når det gjaldt velferds- og idrettsarbeidet. Kunne man ikke få en kombinert velferds- og idrettsoffiser, mente tillitsmennene at en kvalifisert menig med spesialkurs kunne løse problemene.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om bedre ordning med gratis permisjonsreiser fordi mes-teparten av mannskapenes dagpenger ble brukt til reise penger.

Tillitsmennene tok også opp spørsmålet om kantineprisene og beskatning av familietillegget.

Befalsskolen for Infanteriet i Trøndelag.

Det var Nemndas første besøk ved befalsskolen, som startet sin virksomhet 1. juli 1968. Skolesjefen ga derfor en bred orientering om skolens virksomhet. Søkningen til skolen er god. Skolen har overtatt lokalene etter Forskolen. Skolens beliggenhet i byen skapte visse problemer, først og fremst med øvelsesterreng. Det ble mye transport som både kostet tid og penger. Skolen er en selvstendig administrativ enhet, men har foreløpig ikke den oppsettning dette krever. Forlegninger og undervisningsrom er overtatt etter Forskolen og er stort sett tilfredsstillende. Det skaper imidlertid visse vanskeligheter at forlegningen ligger på Festningen, mens kontorer, undervisnings-

rom og gymnastikksal ligger nede i byen. Boligsituasjonen for skolens befall er vanskelig.

Nemnda hadde et møte med skolens tillitsmannsutvalg som består av skolesjefen, en elev fra hver klasse samt en representant for skolens arbeidsavdeling. De spørsmål som ble tatt opp var permisjonsordningen, adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon, kostholdet og utdeling av skjorter, undertøy og annet personlig utstyr.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 3, Steinkjersannan.

Fungerende sjef orienterte om avdelingens virksomhet og fortalte bl. a. at den opprinnelige plan for fornyelse av leiren nå ikke blir fulgt. Man vil nå få en ny mannskapskaserne i 1972. I mellomtiden må man bruke en del av de gamle tyskerbrakkene som nå er i dårlig forfatning. Man kan imidlertid ikke bruke for mye penger til vedlikehold. Tillitsmennene ga uttrykk for mannskapenes misnøye med forlegningsforholdene i de gamle tyskbygde brakkene. Det er særlig sanitærforholdene som er dårlige. Slike forhold ville etter tillitsmennenes oppfatning ikke bli godkjent av sivile myndigheter. Avdelingslegen mener forlegningsforholdene er på grensen av det akseptable. Nemnda så på de to dårligste brakkene. Sanitæranlegget i kjelleren er i en meget slett forfatning, det er dårlige og fuktige gulv som er vanskelige å holde rene, det er mørkt og trist og vaskerommene er i en slik forfatning at de ikke oppmuntrer til personlig hygiene.

Den nyeste mannskapskasernen er meget bra. Her er det 6 manns rom med godt utstyr. I kjelleren er det er pent bad med badstue som kan brukes fritt av mannskapene om kvelden. Sentralbadet er også i bra stand, dette kan brukes av mannskapene som bor i de dårligste brakkene.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ga tillitsmennene uttrykk for misnøye over den måten den fysiske trening ble drevet på. Den var ikke tilfredsstillende hverken for dem som var i form eller for dem med dårlig kondisjon. Det ble reist en rekke spørsmål i den sammenheng som fungerende sjef lovet å se nærmere på.

Legetjenesten ble drøftet. De spørsmål som ble tatt opp i den sammenheng hadde ikke tidligere vært drøftet i utvalget. Ombudsmannen foreslo derfor at representanter for avdelingens sanitetspersonell ble innkalt til et møte i utvalget, slik at man kunne diskutere de spørsmål mannskapene var opptatt av.

Tillitsmennene tok deretter opp forholdet til det lavere befall som i enkelte tropper var dårlig. Det ble en lengre diskusjon om forholdet

mellom befal og menige. Dette var en diskusjon som man burde hatt med det lavere befal, og Ombudsmannen foreslo at man til et senere utvalgsmøte innkalte representanter for befalet slik at man kunne få snakket ut om disse viktige spørsmål.

Rekruttene var nettopp møtt da Nemnda besøkte avdelingen, og de spørsmål som ble reist må ses på bakgrunn av at de var helt nye i tjenesten.

Agdenes festning.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ble forskjellige spørsmål drøftet, bl. a. i hvilken utstrekning faste mannskaper kunne pålegges tjeneste utenom vanlig arbeidstid. Ombudsmannen orienterte om vanlig praksis på dette området. Av delingssjefen mente det ikke var mulig å få en helt lik belastning på alle grupper og hevdet at ingen hadde en urimelig tjenestebelastning fordi det ble gitt kompensasjon. Tillitsmennene var enig i dette.

Tillitsmennene reiste spørsmålet om det var rimelig at de faste mannskapene skulle følge rekruttskolens tjenesterutiner. Det var her tale om mannskaper som skulle være ved avdelingen hele tiden og som dermed ikke fikk nyte godt av de tjenestelettelsene mannskapene vanligvis får når de er ferdig med rekruttskolen. Det ble fra avdelingens side pekt på de problemer som vil oppstå med to forskjellige tjenesterutiner.

Av øvrige spørsmål som ble diskutert kan nevnes adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon, om anke over en permisjonsnektelse som refselse burde ha oppsettende virkning og om tillegg som ledende menig ble rettfærdig fordelt.

Forlegninger, kjøkken og spisesal for rekruttene på Hysnes er gamle, men godt vedlikeholdt og pent oppusset. Forlegningsforholdene avstedkom ikke klager fra mannskapenes side. Kjøkkenet har godt utstyr. Det foreligger planer om bygging av ny spisesal og kjøkken.

Nemnda så deretter på forlegningsforholdene på Brettingen fort som er bedret siden Nemndas forrige besøk, spesielt de sanitære forhold. Sersjantforlegningen er imidlertid ikke tilfredsstillende. Befalsmessene var bra med pen spisesal og oppholdsrom, men den blir for liten når avdelingen får mer befal.

Værnes flystasjon.

Under møtet med tillitsmannsutvalget ble det drøftet en del generelle spørsmål i forbindelse med militærtjenesten uten direkte sammenheng med forholdene ved denne avdeling.

Tillitsmennene syntes at bestemmelser og reglementer var gitt i et slikt omfang at det ikke var plass for noe personlig initiativ. Det var mye soldatene ikke forsto. Stilte man spørsmål, ble det bare vist til reglementer eller spørsmålet ble avvist. Det ble sjelden gitt noen motivering.

Man drøftet spørsmålet om motivering og den betydning dette hadde for trivselen. Avdelingssjefen gjorde oppmerksom på at reglementsbestemmelser inneholdt summen av de erfaringer man har gjort om hvordan tjenesten best og mest effektivt kan gjennomføres. Det kunne selvsagt tenkes situasjoner hvor man ikke strengt kunne holde seg til reglementer og at det heller ikke ble gjort.

Tillitsmennene var misfornøyd med gjeldende generelle permisjonsbestemmelser og nevnte, ved eksempler fra sin tidligere tjeneste, at bestemmelsene ble praktisert på en stivbent måte.

Spørsmålet om adgangen til å gå sivilt kledd ble diskutert, og Ombudsmannen redegjorde for gjeldende praksis.

Nemnda hadde deretter en samtale med rekruttskolesjefen om de problemer mannskapene har når de begynner på sin tjeneste, og med velferdsoffiseren om de sosiale problemer som meldte seg for rekruttene.

Nemnda så på det nye fjernsynsstudio som skal brukes i undervisningen. Anlegget var ikke tatt i bruk fullt ut ennå, slik at man foreløpig ikke hadde høstet særlige erfaringer.

Nemnda så også på den nye kantinen som er innredet i en gammel messe. Kantinen var meget pen og hensiktsmessig med flere rom til forskjellige formål. Avdelingen var vel fornøyd med kantinen.

Grotsund fort.

Siden Nemndas forrige besøk er det bygget ny befalsmesse med befalsforlegning, spisesal for mannskapene, kjøkken og kantine. Forlegningsforholdene er meget tilfredsstillende, men man mangler lokaler til fysisk aktivitet og hobbyvirksomhet.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget ble det tatt opp enkelte lokale spørsmål som man skulle drøfte videre i utvalget.

Ramfjordnes base.

Forlegningsforholdene er også her meget tilfredsstillende med forlegninger, kjøkken, spisesal, kantine, oppholdsrom og gymnastikk-sal av meget høy standard, sykestue med lege- og tannlegeutstyr av siste type.

I møtet med tillitsmannsutvalget ble det drøftet en del lokale spørsmål og en rekke forhold vedrørende mannskapenes tjeneste og

fritid, motivering for militærtjenesten, tillitsmannsordningen o.l. Tillitsmennene ga bl. a. uttrykk for at mannskapenes innstilling til militærtjenesten var sterkt avhengig av at tjenesten kunne gis et innhold som ga den enkelte en følelse av å ha utført noe positivt. De mente også at man i sterkere grad burde gi den enkelte en tjeneste som bedre enn i dag tok hadde. En dyktig soldat som utførte sin tjeneste særlig godt, burde få opprykk i grad eller påskjønnelse på annen måte.

Rørbergodden fort.

Under samtalen med tillitsmennene ble det reist en del lokale spørsmål, bl. a. angående velferdstjenesten hvor mannskapene mente det var visse mangler. Det var først og fremst behov for midler til arrangementer og anskaffelse av utstyr. Av mer generelle spørsmål som ble diskutert var adgangen til å gå sivilt kledd på permisjon og kostørets størrelse.

Forlegningsforholdene er bra med enkelte mindre mangler som man var oppmerksom på og skulle forsøke å utbedre etter hvert.

Luffforsvarets tekniske befalsskole, Kjevik.

Under samtalen med tillitsmannsutvalget tok tillitsmennene opp spørsmålet om elevenes muligheter for tjeneste etter endt utdanning og plikttjeneste. Dette spørsmål er nærmere omtalt under avsnittet «Befalssaker».

Av andre spørsmål som ble drøftet kan nevnes muligheten for å få et kombinert oppholdsrom og kantineutsalg i leiren, erstatningsansvar i forbindelse med effekter som blir borte og kantine-tjenesten generelt.

Nemnda hadde deretter en samtale med tillitsmennene for de befalsorganisasjoner som er representert ved skolen. Av de spørsmål som ble drøftet kan nevnes godskrivning av tidligere ansettelse i staten, forståelse av enkelte bestemmelser i Fredsregulativet, arbeidstidsspørsmål, personellsituasjonen og rasjonalisering.

Gimlemoen.

Det var for tiden vesentlig arbeidsdyktige mannskaper i leiren, og Nemnda hadde først en samtale med tillitsmannen for leiravdelingen. Han reiste spørsmålet om flere mannskaper til vanlig leirarbeid. Av de hjelpedyktige var så mange avgitt til vakt-tjeneste, fyring og kjøkkentjeneste at det bare var 5 mannskaper igjen til leir- og vedlikeholdsarbeid. Det var heller ikke tilstrekkelig mannskaper til vakt-tjenesten, slik at denne tjeneste falt for ofte på de enkelte mannskaper, helt ned til annet

hvert døgn. For øvrig var mannskapene godt fornøyd med tjenesten.

Under en etterfølgende samtale med leirsjefen erklarte han seg enig med tillitsmannen i at vakt-tjenesten kunne være for anstrengende, særlig for de mannskaper som hadde fått nedsatt tjenestedyktighet p.g.a. dårlig helse. Det var imidlertid ikke mulig å løse denne saken uten at det ble tildelt flere mannskaper.

Infanteriets øvingsavdeling nr. 2, Evjemoen.

Det er satt i verk spesielle byggetiltak for å bedre forholdene for repetisjonsavdelingene. Nemnda så på plathallene, vaskerom, koke-skur og klosetter. Disse tiltak ville lette og effektivisere tjenesten for repetisjonssoldatene. Ny kinobygning er under oppføring, den beregnes ferdig i mars 1970. Foruten kinolokale vil bygningen inneholde rom for bibliotek, hobbyvirksomhet og andre aktiviteter.

Etter befaringen hadde Nemnda møte med tillitsmenn fra samtlige kompanier samt avdelingens sjef og velferdsoffiser. Det ble først diskutert enkelt lokale spørsmål og deretter mer generelle problemer for mannskapene, bl. a. mulighetene for å bli plassert i avdelinger i nærheten av hjemstedet hvor velferdsgrunner gjorde en slik plassering ønskelig. Tillitsmennene mente det var behov for mer informasjon og bedre opplæring av tillitsmenn. Det var også ønskelig med bedre kontakt mellom tillitsmenn fra forskjellige avdelinger. Det var tillitsmennenes oppfatning at mannskapene var interessert i tillitsmannsordningen. Det ble også gitt uttrykk for at det var et generelt behov for informasjon til alle mannskaper om forsvars- og samfunnsspørsmål, slik at mannskapene bedre kunne forstå Forsvarets betydning og plass i samfunnet. De fant ikke den nåværende form for informasjon tilfredsstillende. Møtet ble avsluttet med en diskusjon om mannskapenes behov for og ønske om å delta i politisk virksomhet. Flere av tillitsmennene ga uttrykk for ønsket om en friere adgang til orientering og diskusjon om samfunnsspørsmål, uten at man i leirene engasjerte seg i politisk virksomhet.

Marvika orlogsstasjon.

Nemnda hadde samtaler med stasjonsoffiseren, kaserneoffiseren og velferdsoffiseren om forholdene ved avdelingen. Forlegningsforholdene var de samme som under Nemndas tidligere besøk. Nemnda hadde deretter møte med tillitsmennene, som foruten en del lokale spørsmål som ble drøftet, tok opp spørsmålet om

mannskapenes adgang til å gå sivilt kledd på permisjon.

Rekruttskolen Odderøya fort.

Fortsjefen orienterte Nemnda om forholdene og pekte bl. a. på at kontorforholdene er vanskelige for administrasjonen og undervisningen. I dag har man administrasjonskontorer og undervisningsrom spredt over hele området. Disse småhusene er provisorier fra 1. verdenskrig, og selv om de etter hvert er utbedret gir de ikke muligheter for å bygge ut en effektiv administrasjon og oppnå en tilfredsstillende undervisning. Hvis den nåværende virksomhet skal opprettholdes, må lokalforholdene for administrasjon og undervisning løses. Fortet har reist saken og prioritert administrasjons- og undervisningsbygg. Valg av tillitsmenn og organisering av tillitsmannsutvalgene ble deretter drøftet med fortsjefen, rekruttskolesjefen, administrasjonsoffiseren og velferdsoffiseren.

Nemnda hadde deretter møte med tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene tok opp spørsmålet om muligheten for bedre lokaler til de forskjellige former for undervisning som ble drevet både i og utenfor tjenestetiden. Forholdene var nå så dårlige at det gikk ut over undervisningen. Tillitsmennene var godt fornøyd med tillitsmannsordningen som de mente virket tilfredsstillende. De ønsket imidlertid at flere av befalet kunne delta i møtene. Tillitsmennene hadde ikke inntrykk av at det var noen utbredt interesse for politisk virksomhet i nåværende kontingent.

Nemnda så deretter på kjøkken og spisesal som er nybygget etter Nemndas forrige besøk. Forholdene var meget bra, også når det gjaldt utstyr og maskiner. Det var tilstrekkelig lagrom med tilfredsstillende kjøle- og fryseromskapasitet.

De vanskelige arbeidsforhold for administrasjonen ble også drøftet under en etterfølgende samtale med SK-sjefen, kommandør Sars, som sterkt understreket behovet for nybygging slik at man kunne gi undervisning og administrasjon tidsmessige lokaler.

Under samtalen med kommandør Sars ble det også redegjort for enkelte interessante tiltak for å bedre effektiviteten i utdannelsen. Mannskapene som kom inn til tjeneste hadde meget forskjellig fysisk standard. For å unngå at de svakeste skulle sitte igjen med følelsen av å være tapere, hadde man etter grundig vurdering blitt enige om å plassere disse i en egen tropp. Man fikk på denne måten en tropp med jevnbyrdige som kunne kjøres etter en bestemt plan. De erfaringer man hadde gjort var at troppen etter hvert kom opp på det samme gode fysiske nivå som de andre troppene, og

mannskapene hevdet seg også meget godt på andre områder. Når denne praksis hadde gitt så gode resultater, skyldtes det ikke minst at man hadde kvalifisert befal med forståelse av de problemer som naturligvis oppsto, og dessuten at det var et meget godt samarbeid mellom troppsbefalet og legen.

Man fikk av og til inn til tjeneste mannskaper som på grunn av dårlig skolegang ikke kunne lese eller skrive. For disse mannskaper hadde man fått lagt om tjenesten noe, slik at de ble tilbake etter rekruttskolen og ble satt på skolebenken for å lære å lese og skrive, en ordning disse mannskaper hadde vært svært takknemlig for.

Etter befaringen tok Ombudsmannen opp med Sjøforsvarets stab spørsmålet om nytt administrasjons- og undervisningsbygg på fortet. Ombudsmannen pekte på at forholdene ved fortet ikke var slik at avdelingen kunne by sine mannskaper den standard som i dag er vanlig ved de fleste avdelinger. Spesielt syntes mangelen på et tidsmessig administrasjons- og undervisningsbygg å være følbart. Med de spredte og ofte kummerlige kontorer og undervisningsbygg man disponerte måtte man trekke store vekslers på befalets arbeidsglede. Soldatutdannelsen ble heller ikke så effektiv som ønskelig.

Sjøforsvarets stab opplyste at man med den knappe økonomiske ramme for byggevirksomhet måtte prioritere meget nøye. Det var vanskelig å få plass til bygninger for administrative formål fordi operative bygg og stridsanlegg i alminnelighet måtte gis høyeste prioritet. Man var oppmerksom på forholdene ved fortet, men man hadde hittil på grunn av enda vanskeligere forhold ved andre avdelinger, ikke funnet plass til et nytt administrasjonsbygg. Man håpet imidlertid å finne plass til dette på budsjettet for 1971.

Gardermoen flystasjon.

Etter at stasjonssjefen på flystasjonen og sjefen for Hærens intendants skole- og øvingsavdeling, som nå er forlagt ved flystasjonen, hadde orientert om virksomheten ved sine avdelinger, hadde Nemnda et møte med de to avdelingens tillitsmannsutvalg.

Tillitsmennene tok opp spørsmålet om adgang til å gå sivilt kledd på permisjon. Ombudsmannen redegjorde for gjeldende praksis på dette området. Man drøftet deretter mannskapenes økonomiske forhold. Permisjonsordningen, slik den praktiseres ved stasjonen, ble også diskutert, spesielt muligheten for frilørdager. Tillitsmennene tok også opp tjenesten i Nord-Norge og de problemer tjeneste der skapte først og fremst for gifte mannskaper.

Det ble også mer generell diskusjon om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Det ble gitt uttrykk for en rekke synspunkter hvor man berørte spørsmål om orientering om ordningen, tidspunktet for valg av tillitsmenn, mannskapenes mulighet for å skifte ut en tillitsmann mannskapene var misfornøyd med, tillitsmannsutvalgenes sammensetning, tillitsmannsopplæring etc.

Nemnda foretok deretter en befaringsreise av HISØ's forlegninger. Forlegnings- og undervisningsrom er av bra standard med godt utstyr selv om forlegningen ikke er av samme standard som i nybygde leire. Undervisningsforholdene for kokkekurset var spesielt gode. Totalt sett er forholdene for avdelingen helt annerledes og bedre enn i den gamle Jessheimleiren. Forlegningskapasiteten er imidlertid noe snau, slik at ca. 30 mann må forlegges på Sør-Gardermoen og fraktes frem og tilbake.

Forlegningsforholdene for flystasjonen er ikke tilfredsstillende, det gjelder først og fremst rekruttskolens forlegning, undervis-

ningsrom innredet i gamle staller som har stått på saneringsliste i mange år og kjøkken og spisesal som også er innredet i gamle kondemnable staller. En stor del av befalet bor også meget dårlig. Mange er forlagt i sommerhus oppført omkring århundreskiftet og for lengst saneringsmodne. Rommene er kalde og utrivelige og gir ikke befalet tilfredsstillende forlegningsforhold. Husleien er allikevel den samme som i tidsmessige boliger.

Under en avsluttende samtale pekte stasjonssjefen på at de bygningsmessige forhold ved stasjonen er meget bekymringsfulle. Stasjonen har svært mange bygninger å ta vare på, men vedlikeholdsbevilgningene er for små. Kapasiteten er også for liten. Man kan bl. a. ikke forlegge tilfredsstillende utenlandske flyvere som man er avtaleforpliktet til å ta i mot. Man har 25 hussøkende på liste, og i dag bare to små leiligheter som skal fordeles. Forholdene vil ikke kunne bli tilfredsstillende før man foretar en kraftig sanering og utbygging av leiren.

Oslo i februar 1970.

Edg. Andreassen.

Erland Asdahl.

Kåre Hansen.

Cato Kvaal.

Ketil Jamte Einrem.

Thorbjørn Wale.

Hans Nordahl Jensen.